

Η ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ *

ΥΠΟ

ΣΤΟΓΙΑΝ Ι. ΓΚΟΣΕΒΙΤΣ δ. Θ.

ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

3. Η ΣΩΤΗΡΙΑ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Τὸ πρόβλημα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς δικαιώσεως τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δὴ ὁ τρόπος τῆς ἐπιτευξέως τῆς σωτηρίας ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας καὶ ἐπισταμένης ἐρεύνης πρὸ παντὸς ἐν τῇ Δύσει καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Πελαγίου, προκαλέσαν μεγάλας συζητήσεις καὶ ἐρίδας καὶ δημιουργήσαν σᾶλον, ὅστις ἐφθασε καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἔπου κατέφυγεν ὁ Πελάγιος. Πλεῖστοι ὅσαι Σύνοδοι (1) συνεκλήθησαν τότε πρὸς ἐξέτασιν αὐτοῦ καὶ πρὸς καθορισμὸν τῆς ὀρθῆς Γραφικῆς διδασκαλίας, πρὸ παντὸς ἐν τῇ Δύσει, ἀλλ' ὡς γνωστὸν, σχεδὸν πᾶσαι αἱ σύνοδοι αὗται ἔχουν περισσότερον, ἢ ὅχι ἐντελῶς, ἀρνητικὴν σημασίαν, ἥτοι ἀπεφάνθησαν μόνον καὶ κυρίως περὶ τοῦ τι δὲν πρέπει ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο νὰ πιστεύουν καὶ νὰ ὁμολογοῦν οἱ χριστιανοὶ ὡς ἀπᾶδον πρὸς τε τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὴν γνησίαν Ἱερὰν Παράδοσιν, χωρὶς νὰ ἐκθέσουν καὶ θετικῶς τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν, τὸ τι πρέπει ν' ἀποδέχωνται οἱ χριστιανοὶ ὡς σύμφωνον πρὸς τὸ γνήσιον πνεῦμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως. Τοιαύτην, ἄλλως τε, σημασίαν ἔχουν καὶ αἱ γνωσταὶ ὁμολογίαι τοῦ 16ου καὶ 17ου αἰῶνος «καταδικάζουσαι πλάνας, οὐχὶ δὲ καὶ ἀναπτύσσουσαι τὴν διδασκαλίαν περὶ δικαιώσεως» (2), οὕτως ὥστε ἡ ὀριστικὴ διατύπωσις τῆς περὶ δικαιώ-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 239.

1. Ὁ Πελαγιανισμὸς κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν ἐν Καρθαγένῃ καὶ Μιλεύῃ τοπικῶν συνόδων (411 καὶ 416), ὑπὸ τοῦ πάπα Ζωσίμου (418), ἐπισήμως δὲ ἐν τῇ Γ' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἐν Ἐφέσῳ (431) καὶ ἐν τῇ Ὁράγγῃ (529). Ὡς γνωστὸν δέ, ὁ β' κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ (691/2) συνόδου ἐπεσφράγισε τὸ κύρος τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου διὰ τὴν Ἀνατολήν. Τῷ 415 ἐν Διοσπόλει (Λύδδᾳ) τῆς Παλαιστίνης συνῆλθε σύνοδος ἐκ 14 ἐπισκόπων (πρὸς ἐξέτασιν τῶν κατὰ τὴν Παλαιστίνην ἐξαπλουμένων Πελαγιανῶν διδασμάτων) καὶ εἰς αὐτὴν ὁ Πελάγιος ἠθροώθη. Τὴν σύνοδον ταύτην ὁ Ἱερώνυμος ἀποκαλεῖ «miserum concilium». Βλ. Δ. Μ π α λ ά ν ο υ, Πατρολογία, σελ. 475,3 καὶ Ἡ περὶ δικαιώσεως διδασκαλία, σελ. 5-6. Β. Σ τ ε φ α ν ἱ δ ο υ, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, σελ. 229. Τὴν σχετικὴν δ' ἀπόφασιν τῆς Γ' Οἰκουμ. συνόδου (431) βλ. ἐν Ἰ. Κ α ρ μ ἱ ρ η, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, σελ. 149 ἐξ. Βλ. καὶ Κ. Κ ο ν τ ο γ ὅ ν ο υ, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, σελ. 588-589.

2. Δ. Σ. Μ π α λ ά ν ο υ, Ἡ περὶ δικαιώσεως διδασκαλία, σελ. 22. Πρβλ. καὶ Ζήκου ο υ Ἰ ὶ ὄ σ η, Περὶ τῆς ἐνώσεως πασῶν τῶν θρησκειῶν καὶ Ἐκκλησιῶν, Ἀθήναι 1868, σελ. 38. Πλεῖστον δὲ περὶ τῶν ὁμολογιῶν τούτων βλ. Ἰ. Κ α ρ μ ἱ ρ η, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τ. Α' καὶ Β', Ἀθήναι 1952/53.

σεως διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἔργον τοῦ μέλλοντος⁽¹⁾. Ἐφ' ἑτέρου καὶ αἱ ὁμολογίαι τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως καὶ πρὸ παντὸς τῶν Διαμαρτυρομένων ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους δὲν ἐκφράζονται οὔτε διατυποῦν σαφῶς καὶ ἄνευ ἀντιφάσεων τὸ δόγμα τοῦτο⁽²⁾ τό, ὡς ἐκ τούτου, ἐπιδεχόμενον πλείστας ὅσας ἐρμηνείας. Ὅταν δέ, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τὸ μὲν ὅτι σχεδὸν πᾶσαι αἱ πολλαπλαῖ ἀντιλήψεις καὶ αἱ διατυπωθεῖσαι περὶ αὐτοῦ γνώμαι βασιζόνται εἰς «τὸ γράμμα» τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Παραδόσεως, τὸ δὲ ἡ σπουδαιότης καὶ ἡ ζωτικὴ σημασία τοῦ προβλήματος τούτου διὰ τὸν ἄνθρωπον, καθίσταται προφανῆς ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπισταμένης, πολυπλεύρου καὶ βαθείας μελέτης καὶ προσεκτικῆς ἐκφορᾶς τῶν περὶ τούτου πραγματικῶν ἀντιλήψεων καὶ ἀπόψεων ἐν γένει τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, πολὺ δὲ περισσότερον προκειμένου περὶ τῆς διδασκαλίας Πατρὸς τῆς φήμης, τῆς περιωπῆς, τοῦ κύρους καὶ τῆς αὐθεντίας, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου, τὸν ὁποῖον προσφυσέστατα ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Διδάτωρ ἐχαρκτήρισεν ὡς «φωνὴν τῆς Ἐκκλησίας»⁽³⁾. Τοῦτο δὲ τοσοῦτῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁμολογουμένως ὁ Χρυσόστομος περὶ τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος ἔχει ὠρισμένας ἀσαφεῖς καὶ ἀνεπαρκεῖς ἐκφράσεις⁽⁴⁾, αἵτινες, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἐχρησιμοποιήθησαν (καὶ δυστυχῶς ἐξακολουθοῦν νὰ χρησιμοποιῶνται) καὶ μεμονωμένοι ὡς μαρτυρίαι ὑπὲρ ἀντιφατικῶν πραγμάτων ὑπὸ τῶν Πελαγιανῶν Ἰουλιανοῦ καὶ Ἀννιανοῦ ἄφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Αὐγουστίνου ἄφ' ἑτέρου⁽⁵⁾. Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Χρυσόστομος λέγει:

1. Πρβλ. Ζήκου Ἰωσή, μν. ἐργ. σελ. 43 καὶ Δ. Σ. Μπαλάνου, Ἡ περὶ δικαιοσεως διδασκαλία, σελ. 9.

2. Πρβλ. Χ. Ἀνδρουτσόπου, Συμβολικὴ, σελ. 224.

3. Ἐγκ. εἰς Διοδ. 1. Ρ. Γ. 52,761. Τὰς ἐπὶ τούτου γνώμας τῶν Ἑλλήνων Πατέρων ἐκθέτει ὁ κ. Δ. Σ. Μπαλάνος, ἐν τῇ μελέτῃ: Εἶναι κακὸς ὁξος ἡ περὶ χάριτος διδασκαλία τοῦ Ἰωάννου Κασσιανοῦ;

4. Πρβλ. Bardy, μν. ἐργ. σελ. 677.

5. Πρβλ. Ρ. Albert, μν. ἐργ. σελ. 212. Ὡς γνωστόν, πάντες οἱ ἐκ προθέσεως καὶ μὴ διαστρεβλωταὶ τῆς ἀληθείας καὶ συνοφάνται τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, προσπαθοῦν νὰ στηρίξουν τὰς ἀντιλήψεις τῶν πρὸ παντὸς ἐπὶ τοῦ Χρυσόστομου κυρίως λόγῳ τοῦ ἀνεγνωρισμένου κύρους του, ποικιλοτρόπως διαστρεβλοῦντες τὸ βαθύτερον νόημα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας του, ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς μέχρι σήμερον. Οὕτως κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν, μεταξὺ ἄλλων ὁ Baur (μν. ἐργ. σελ. 288), ὁ Jugie, Theologia dogm. christianarum orientalium ab Ecclesia Catholica dissidentium, t. IV, Parisiis 1931, σελ. 376, καὶ πρὸ παντὸς ὁ καρδινάλιος Ν. Marini ἐν τῇ μν. ἐργ. του, ἐκφέρουν τὴν ἐντελῶς ἀσθητικὴν γνώμην ὅτι ὁ Χρυσόστομος ἀνεγνώριζε δῆθεν εἰς τὸν Ἀπόστολον Πέτρον πρωτεῖον ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ Perrone ἐν τῇ Praelectiones, Π, σελ. 330 καὶ ὁ Juzek, ἐν τῇ μν. ἐργ. ἰσχυρίζονται ἐντελῶς ἀβασίμως ὅτι ὁ Χρυσόστομος διδάσκει δῆθεν τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Ἰησοῦ. Ἄλλως τε, ὡς παρατηρεῖ ὁ Bardenhewer, «εἰς οὐδένα τῶν Ἑλλήνων ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων ἀπεδόθησαν τόσα νόθα, ὅσον εἰς τὸν Χρυσόστομον». Patrologie, σελ. 296, ὅπερ δὲν ἦτο δύσκολον καὶ νὰ συμβῆ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι δλόκληρον «δάσος» συγγραμμάτων διεσώθη μέχρι

αοῦδὲ γὰρ δεῖ τὰ ῥήματα γυμνὰ ἐξετάζειν, ἐπεὶ πολλὰ ἔψεται τὰ ἀμαρτήματα· οὐδὲ τὴν λέξιν καθ' ἑαυτὴν βασανίζειν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ προσέχειν τοῦ γράφοντος» (1). Ὁ Πελαγיאτισμὸς καὶ ὁ Αὐγουστίνος διὰ τῆς περὶ τοῦ ἀκαταμάχτου τῆς χάριτος διδασκαλίας του κατέλαβον τὰ δύο ἀντίθετα ἄκρα τοῦ προβλήματος τῆς σχέσεως τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος ἐν τῷ ἔργῳ τῆς σωτηρίας καὶ ἀποτελοῦν τοὺς δύο ἀντίποδας, καθ' ὅσον οὐσιαστικῶς ὁ μὲν πρῶτος ἀποδίδων ὑπερβολικὴν ἰσχὺν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν ὑποτιμᾷ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος καὶ οὕτως, ὡς εἶδομεν, ἀνατρέπει αὐτὰς τὰς βάσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ δὲ δεῦτερος ὑπερεξαίρων τὰς συνεπειὰς τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος καὶ ποιούμενος λόγον περὶ καταδεδικασμένης μάζης (massa damnationis) καταντᾷ εἰς ἄρνησιν τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ εἰς τὸν ἀπόλυτον προορισμόν. Ἐκτοτε ἡ Θεολογία κινεῖται μεταξύ τῶν δύο τούτων ἀκροτήτων καὶ τὰ συμπεράσματα καὶ αἱ ἀντιλήψεις τῆς συνδυάζουν ἀμοτέρας τὰς θεωρίας καὶ ἀποδίδουν ὅτε μὲν μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν θείαν χάριν ὅτε δὲ εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα, ἦτοι ἡ Θεολογία βασιίζεται ἐπὶ τῆς συνεργασίας, τῆς «συμμαχίας», τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως ἐν τῷ ἔργῳ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ οὕτως ἀντὶ τοῦ monergismus τοῦ Αὐγουστίνου, τῆς περὶ μονομεροῦς δηλ. ἐνεργείας τῆς θείας χάριτος διδασκαλίας του, ἐμφανίζεται ὁ synergismus ὑπὸ διαφόρους ἀποχρώσεις καὶ ἐννοίας, ἦτοι ἡ περὶ συνεργασίας τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ διδασκαλία, ἣτις εἶναι διδασκαλία ὄχι μόνον τῶν Ἑλλήνων Πατέρων, ἀλλὰ καὶ τῶν περισσοτέρων πρὸ τοῦ Αὐγουστίνου Λατίνων Πατέρων (2). Οὕτω δὲ ὡς synergismus δύναται ἀδυστάκτως νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ ἡ περὶ δικαιοσεως καὶ σωτηρίας διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας (3).

Κατὰ τὸν Χρυσόστομον, ὡς ὑπεδηλώθη ἤδη κατὰ τὴν διαπραγματεύσειν τοῦ ζητήματος τῆς ἐνεργείας τῆς χάριτος, ὁ μόνος ὅρος διὰ νὰ οἰκειωθῶμεν τὴν

σήμερον, τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται εἰς τὴν γραφίδα τοῦ μεγάλου Πατρὸς. Πρβλ. P.G. 61,682, ἔνθα ἀναφέρεται: «Spuriorum opusculorum silva ad nos pervenerit». Πρβλ. καὶ Δ. Σ. Μ π α λ ά ν ο υ, Πατρολογία, σελ. 371-2.

1. Εἰς Γαλ. ὁμ. 2,10 P.G. 61,629. Πρβλ. καὶ εἰς Ῥωμ. ὁμ. 25,2 P. G. 60,630.

2. Πρβλ. Σ. Α ὠ λ η, μν. ἔργ. σελ. 59.

3. Πρβλ. Π. Μ π ρ α τ σ ι ὠ τ ο υ, Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐν «Θεολογία», τόμος ΚΕ, Ἀθήναι 1954, τεῦχος Α', σελ. 65, ἔνθα καὶ ἡ ἀξιοσημείωτος παρατήρησις: «ὁποῖον δὲ μέρος διαδραματίζει ἡ πίστις καὶ ἡ θεία χάρις διὰ τὴν σωτηρίαν ἐν τῇ εὐσεβείᾳ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, βλέπει τις καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ αὐτῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἀδιακόπως ἐπαναλαμβάνεται τὸ «Κύριε ἐλέησον» καὶ «σῶσον ἡμᾶς» ἢ «σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν». Εἶναι δὲ γνωστόν, ἐξ ἄλλου, ὅτι «ἡ λατρεία εἶναι ἡ ἰσχυροτέρα ἔκφρασις τοῦ δόγματος ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ». E. R. Seeberg, Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς, ἐν «Ἐκκλησίᾳ», ἀριθ. 21, τῆς 23-V-1936, σελ. 164. Βλέπ. καὶ Ἱ. Κ α ρ μ ῆ ρ Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα, τομ. Α', σελ. 245/6, ὑποσ. 5 καὶ 6, 242 ἐξ.

ἀξιομισθίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ νὰ χωρήσωμεν περαιτέρω εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, εἶναι ἡ ἀποδοχὴ τῆς θείας χάριτος, ἥτις εἶναι ἀδύνατον «εἰς ἀχάριστον καὶ προσκεκορυμμένα ἐλθεῖν»⁽¹⁾, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Αὐτρωτῆς «τὴν κατάραν ἔλυσεν». Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν κατὰ τὴν ὑπακοὴν εἰς τὴν θείαν κλῆσιν ἐλλαμπόμενος καὶ ἐνισχυόμενος ὑπὸ τῆς θείας χάριτος συναισθάνεται τὴν ἀμαρτωλότητά του⁽²⁾, καὶ κυριεύεται ὑπὸ σφοδρᾶς ἐπιθυμίας πρὸς σωτηρίαν καὶ ὑπὸ πίστεως πρὸς τὸν Σωτῆρα. Ὡς πρὸς τοῦτο ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει περὶ τῶν μὴ πιστευόντων χαρακτηριστικῶς· «οἱ γοῦν μὴ πιστεύσαντες αὐτῷ (τῷ Ὑῖφ), ἐκ τοῦ μὴ καταγνῶναι τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων οὐκ ἐπίστευσαν»⁽³⁾. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἤτοι εἰς τὴν ἀξιολόγησιν τῆς πίστεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ ἔργῳ τῆς δικαιοσύνης, δεόν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἀναφέρει πῶς «τὸ μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν πιστεῦσαι, τῆς ἡμετέρας εὐγνωμοσύνης ἐστὶ, καὶ τὸ ὑπακοῦσαι κληθέντας»⁽⁴⁾, ὡς ἄλλως τε κηρύττουν καὶ λέγουν πάντες οἱ ἀπ' ἄμβωνος διδάσκοντες ἀναμορφωταὶ τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας, χωρὶς ὅμως ἐνταῦθα ν' ἀποδίδῃ εἰς τὴν τοιαύτην πίστιν ἀξιόμισθον σωτήριον δύναμιν, ἐνοῶν ἀπλῶς μίαν ἀμορφοὺν καὶ γενικὴν οὕτως εἰπεῖν πίστιν⁽⁵⁾. δὲν πρόκειται δηλαδὴ περὶ τῆς δικαιοσύνης πίστεως, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλῶν ἀλλαχοῦ καὶ ἐρμηνεύων τὸ Παῦλειον «κλητοῖς ἁγίοις», λέγει σαφέστατα· «καὶ γὰρ τοῦτο αὐτὸ τὸ πιστεῖ σωθῆναι, φησὶν, οὐκ ἐξ ὑμῶν... ὥστε οὐδὲ τὸ μικρὸν τοῦτο ὑμέτερον ὄλον· καίτοι εἰ καὶ προσήλθετε μυρίων ὄντες ὑπεύθυνοι κακῶν, οὐδὲ οὕτως ὑμῖν χάρις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Διὰ τοῦτο καὶ Ἐφεσίοις γράφων (ὁ Παῦλος) ἔλεγε· Χάριτι ἐστε σεσωσμένοι διὰ πίστεως, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν· οὐδὲ ἡ πίστις ὑμῶν ὀλόκληρος»⁽⁶⁾.

Ἐκεῖνο δηλ. τὸ ὁποῖον ἀφαιρεῖ τὸν τοῦ Πελαγιανισμοῦ ἢ καὶ τοῦ Ἡμιπελαγιανισμοῦ πῆχυν ἐκ τῶν χειρῶν ἐκείνων οἵτινες ἔσπευσαν δι' αὐτοῦ ἀβασανίστως νὰ μετρήσουν ὠρισμένας ἐκφράσεις τοῦ Χρυσοστόμου λεχθείσας ἐκ διαφόρου ἐπόψεως καὶ ἐν ἄλλῃ σειρᾷ τοῦ λόγου μὴ ἀποβλέποντες εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἀφορμὰς τῶν ἔργων του καὶ μὴ συνεκάζοντες ἐκ τοῦ ὅλου τὸ μέρος, εἶναι ἡ μνεῖα τῆς προηγουμένης κλήσεως τοῦ Θεοῦ. Ἐφ' ὅσον

1. Εἰς Γαλ. Κεφ. 3,4 P.G. 61,653.

2. Πρβλ. εἰς Γαλ. Κεφ. 3,5 P.G. 61,655.

3. Εἰς Γαλ. Κεφ. 3,5 P.G. 61,655.

4. Εἰς τὸ «ἔχοντες.. κτλ.» 5 P.G. 51,276.

5. Πρβλ. εἰς Ψαλμ. 115,2 P.G. 55,322, ἐνθα προσθέτει ὅτι καὶ διὰ τὴν τοιαύτην πίστιν, «τῆς τοῦ Πνεύματος χρεια βοήθειας».

6. Εἰς Α' Κορ. ὁμ. 1,1 P.G. 61,13. Πρβλ. καὶ εἰς Α' Κορ. ὁμ. 12,1,2 P.G. 61,98, ἐνθα ἀναφέρειν ὅτι ὁ ἄνθρωπος τὰ πάντα ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγει· «Οὐκοῦν λαβὼν ἔχεις, οὐχὶ τότε καὶ τότε, ἀλλὰ πάντα ὅσα ἔχεις. Οὐ γὰρ σὰ κατορθώματα ταῦτα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος. Κἀν τὴν πίστιν εἴπης, ἀπὸ τῆς κλήσεως γέγονε». Πρβλ. καὶ εἰς Ἰωαν. ὁμ. 45,3 P.G. 59,254. «Ψυχῆς γενναίας τινος ὄντως καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐφελομένης αὐτῆ δεῖται ἡ πίστις».

προηγείται ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ, ἡ προτεραιότης, ἡ ἀρχή, ἐν τῷ ἔργῳ τῆς σωτηρίας ἀνήκει εἰς τὸν θεῖον (1) καὶ οὐχὶ εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα, ὡς διδάσκει ὁ Ἑμιπελαγיאτισμός (2) Ἄλλως τε, ὁμιλῶν καὶ πάλιν περὶ τῆς σημασίας τῆς πίστεως καὶ ἐρμηνεύων τό, Ὁ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ, ὁ Χρυσόστομος λέγει· «ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει διὰ τοῦ, Ὁ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ, ἀλλ' ἡ ὅτι οὐ τὸ τυχὸν πρᾶγμα ἐστὶ τὸ πιστεῦσαι εἰς ἐμέ, οὐδὲ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνωθεν ἀποκαλύψεως δεῖ, καὶ ψυχῆς εὐγνωμόνως δεχομένης τὴν ἀποκάλυψιν» (3). Ἐντεῦθεν δὲ προκύπτει σαφῶς ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ εἰς Χριστὸν

1. Πρβλ. καὶ εἰς Πράξ. Ἄπ. ὁμ. 1,6 P. G. 60,22· «πρότερον μεμεριμημένην κατασκευάζει τὴν ψυχὴν ὁ Θεός, καὶ τότε τὴν χάριν ἐκχεῖ». Πρβλ. καὶ εἰς Ψαλμ. 115,2 P. G. 55,321· «τῆς τοῦ Πνεύματος χρεῖα χορηγίας εἰς τὸ ἀναβῆναι πρὸς τὸ ὕψος τῆς πίστεως, καὶ τῶν λογισμῶν τὴν ἀσθένειαν ἀτιμάσαι».

2. Ἑμιπελαγιοὶ ἐπωνομάσθησαν ὑπὸ τῶν σχολαστικῶν οἱ ὀπαδοὶ Ἰωάννου τοῦ Κασσιανοῦ «anibus nec cum haereticis, nec cum catholicis plena concordia est». Ὁ Κασσιανὸς δέ, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἦτο μαθητῆς τοῦ Χρυσοστόμου, προχειρισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ δάσκαλος καὶ ἡγέρθη κατὰ τοῦ Αὐγουστίνου καὶ τῆς περὶ μονομεροῦς ἐνεργείας τῆς θείας χάριτος καὶ τοῦ προορισμοῦ διδασκαλίας του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χρυσοστόμου ὁ Κασσιανὸς μετέβη εἰς τὴν Μασσαλίαν τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος καὶ ἴδρυσε πλησίον τῆς πόλεως δύο μοναστήρια, ἀποθανὼν περὶ τὸ 435. Θεωρεῖται ὡς πατὴρ τοῦ Ἑμιπελαγιατισμοῦ. Ἡ δὲ διδασκαλία του ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ ἔχει ὡς ἐξῆς: Πάντες μὲν ἡμάρτομεν διὰ τοῦ Ἀδάμ, καὶ μόνον διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς καλυπτικῆς δυνάμεθα νὰ τύχωμεν τῆς σωτηρίας· ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας ἀνεξαίρετως πρόκειται ἡ χάρις αὐτῆ. Ὡστε πάντες θὰ ἠδύναντο νὰ σωθοῦν ἐὰν ἤθελον. Ἐκείνοι δὲ περὶ τῶν ὁποίων προέγνω ὁ Θεὸς διὰ τῆς παντογνωσίας του, ὅτι θὰ πιστεύσουν καὶ θὰ ἐμμεῖνον ἐν τῷ ἀγαθῷ, οὗτοι προωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ τύχουν τῆς σωτηρίας. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν προορισμὸς τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ μόνον πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ· ἄρα ἡ ἀρχὴ τῆς πίστεως εἶναι ἔργον τοῦ αὐτεξουσίου, εἰς δὲ τὴν ἀποτελειῶσιν συνεργεῖ ἡ θεία χάρις. Δύναται δὲ ἡ θεία χάρις καὶ νὰ ἐξάψῃ ἐν ἡμῖν τὴν πίστιν, ὡς ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἐὰν δὲ πολλὰ βρέφῃ ἀποθνήσκουν πρὶν ἢ λάβουν τὸ βάπτισμα καὶ οὕτως ἀθῶα ὄντα κατακρίνονται, ὁ Θεὸς προέγνω περὶ αὐτῶν ὅτι κακῶς θέλουν μεταχειρισθῆ τὸ αὐτεξούσιον. Πρβλ. Κ. Κοντογόνο, μν. ἔργ. σελ. 595. Δ. Μπαλάνου, Πατρολογία, σελ. 483 ἐξ. Β. Στεφανίδου, Ἑκλ. Ἱστορία σελ. 230 ἐξ. Σ. Λώλη, μν. ἔργ. σελ. 58. Ὁ κ. Δ. Μπαλάνος ἐξέδωκε καὶ τὴν μνημονευθεῖσαν ἤδη ἰδιαιτέραν μελέτην περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Κασσιανοῦ, ἡ ὁποία μετεφράσθη καὶ ἐξεδόθη καὶ ἀγγλιστί. D. S. Balanos, John Cassian's Doctrine of Grace and the Greek Orthodox View, Transl. by S. D. Lolis, Emory University, Georgia 1949, ἔνθα ἐν συμπεράσματι ἀναφέρεται, ὅτι «ἡ περὶ χάριτος διδασκαλία τοῦ Ἰωάννου Κασσιανοῦ οὐ μόνον οὐδὲν τὸ κακόδοξον περιέχει, ἀλλὰ τοῦναντίον ὀρθοδόξως συγκεφαλαιοῦ καὶ διατυποῖ ὅσα ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου οἱ Ἑλληγες Πατέρες καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἐδίδαξαν». Σελ. 11.

Τὸν Ἑμιπελαγισμὸν κατεδίκασεν ἡ ἐν Ὁράγγῃ (529) συνεληθῆσα σύνοδος, ἡ ὁποία ἀπεφάνθη, ὅτι «ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ οὐχ ἡμεῖς ἀρχόμεθα καὶ εἶτα διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίας βοηθοῦμεθα, ἀλλ' αὐτὸς ἐν ἡμῖν...καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρότερον ἐμπνέει». Ὁ Ῥώμης Βονιφάτιος (530) ἐκύρωσε τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου. Βλ. Β. Στεφανίδου, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σελ. 231.

3. Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 45,3 P. G. 59,254.

πίστις — ἀπαραίτητος ὕρος διὰ τὴν σωτηρίαν — δεῖται τῆς ἀνωθεν ἀποκαλύψεως καὶ δὲν δύναται νὰ προέλθῃ ἐξ «ἀνθρωπίνων λογισμῶν», ἤτοι ἐκ τοῦ πεπερασμένου ἀνθρώπου, ὁ θεῖος παράγων καὶ ἐνταῦθα προηγείται, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ζητεῖται μόνον «ψυχὴ εὐγνωμόνως δεχομένη τὴν ἀποκάλυψιν». Διὰ τοῦτο μάλιστα καὶ ἀναφωνεῖ ἀλλαχοῦ ὁ Χρυσόστομος. «Πειθώμεθα τοίνυν πανταχοῦ τῷ Θεῷ, καὶ μηδὲν ἀντιλέγωμεν, κὰν ἐναντίον εἶναι δοκῇ τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς καὶ ταῖς ὄψεσι τὸ λεγόμενον· ἀλλ' ἔστω καὶ λογισμῶν καὶ ὄψεως κυριώτερος αὐτοῦ ὁ λόγος... ὁ μὲν γὰρ λόγος αὐτοῦ ἀπαραλόγιστος· ἡ δὲ αἴσθησις ἡμῶν εὐεξαπάτητος. Οὗτος οὐδέποτε διέπεσεν· αὕτη δὲ τὰ πλεῖον ἀσφάλλεται» (1).

Ὁ ἄνθρωπος «πεισθεὶς τῷ Θεῷ» καὶ ὑπακούσας εἰς τὴν θείαν κλήσιν καὶ φωνήν, ἀποδεχθεὶς τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας, προσέρχεται «μετὰ ἀληθείας καὶ ἐν πληροφορίᾳ πίστεως» (2) εἰς τὸ βάπτισμα ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκδηλῶνει ἰδιαιτέρως τὴν ἐνέργειάν της. Τοῦ βαπτίσματος δέον νὰ προηγηθῇ ἀπαραιτήτως προκαθαρισμός, συνιστάμενος εἰς τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶν συνηθειῶν, καθ' ὅσον, ὡς τονίζει συχνὰ ὁ Χρυσόστομος, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν διώρθωσε «τὰ ἐλαττώματα τῶν τρόπων» καὶ δὲν ἐφρόντισε νὰ ἐπιτελέσῃ ἀρετὴν «εὐκολον», δὲν πρέπει καὶ νὰ βαπτισθῇ (3). Ὁ ἀφανισμὸς τῶν ἀμαρτωλῶν συνηθειῶν εἶναι ἀπαραίτητος διὰ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ ἄνθρωπος καὶ πάλιν εἰς αὐτάς. «Γὰ ἀμαρτήματα ἀφανίζει τὸ λουτρόν, τὴν συνήθειαν διόρθωσον σύ...» (4). Καὶ ναὶ μὲν δὲν λέγει ῥητῶς ἐνταῦθα ὅτι τὸ βάπτισμα δὲν «διορθώνει» τὰς συνηθείας, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι πρόδηλον ἐκ τῆς παραινέσεως τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς ὅπως ὁ ἄνθρωπος «διορθώσῃ» ἤδη πρὸ τοῦ βαπτίσματος τὰς ἀμαρτωλὰς συνηθείας του, τὴν διαγωγὴν του. Τοῦτο εἶναι εὐνόητον λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ ἀμαρτωλαὶ συνήθειαι κρύπτονται εἰς τὸ βάθος τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραβίαστος διὰ τὴν χάριν συνεπείᾳ τῆς ἀδιαρρήκτου συναφείας τῆς βουλήσεως μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος.

1. Εἰς Ματθ. ὁμ. 82,4 P. G. 58,743. Τὴν σχέσιν πίστεως καὶ «οἰκείων λογισμῶν», κατὰ τὸν Χρυσόστομον, παραστατικώτατα παρουσιάζει τὸ κάτωθι χωρίον: «Πανταχοῦ πίστεως ἡμῖν δεῖ, ἀγαπητοί, πίστεως τῆς μητρὸς τῶν ἀγαθῶν, τοῦ τῆς σωτηρίας φαρμάκου· καὶ ταύτης ἄνευ οὐδὲν ἔστι κατασχεῖν τῶν μεγάλων δογμάτων. Ἄλλ' εἰκόλασι τοῖς πέλαιος νηὸς χωρὶς ἐπιχειροῦσι διαπερᾶν, οἱ μέχρι μὲν δλίγου νηχόμενοι διαρκοῦσι χερσὶν ὁμοῦ καὶ ποσὶ χρώμενοι, περαιτέρω δὲ προελθόντες, ταχέως ὑπὸ τῶν κυμάτων βαπτίζονται· οὕτω καὶ οἱ τοῖς οἰκείοις χρώμενοι λογισμοῖς, πρὶν ἢ τι μαθεῖν, ναυάγιον ὑπομένουσιν». Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 33,1. P. G. 59,187. Πρβλ. καὶ τὸ ἀδιὰ πίστεως ἡ γνῶσις, καὶ πίστεως ἄνευ γνῶσις αὐτὸν οὐκ ἔστιν». Εἰς Φιλίπ. ὁμ. 11,2 P. G. 62,265. Πρβλ. ἐπίσης P. G. 62,665 καὶ 56,166-7.

2. Εἰς Ἐβρ. ὁμ. 49,1 P. G. 63,141.

3. Εἰς Κατῆχ. 2,2 P. G. 49,234.

4. Αὐτόθι, 2,3 σελ. 235.

Τὸ βάπτισμα τελεῖται ἐν ὕδατι καὶ Πνεύματι, ὅποτε τὸ "Ἁγιον Πνεῦμα ἀφ' ἐνὸς μὲν κατέρχεται ἐπὶ τὸ ὕδωρ προσδίδον εἰς αὐτὸ δύναμιν, ἀνευ τῆς ὁποίας δὲν δύναται ὁ ἄνθρωπος ἀμαρτημάτων ἀπαλλαγῆναι» (1), ἀφ' ἑτέρου δὲ—ἐν τῷ ἐν Πνεύματι βαπτίσματι—κατέρχεται ὄχι μόνον ἐπὶ τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν βαπτίζομενον, ὅταν ἐξέρχεται τοῦ ὕδατος, ὅπως κατῆλλε Τοῦτο μετὰ τὴν βάπτισιν καὶ ἐπὶ τὸν Κύριον (2). Ὡς καρποὺς δὲ τοῦ ἐν ὕδατι βαπτίσματος ἀναφέρει ὁ Χρυσόστομος συγχώρησιν ἁμαρτιῶν, δικαίωσιν καὶ ἀναγέννησιν (3), τοῦ δὲ ἐν Πνεύματι υἰοθεσίαν, στερέωσιν πίστεως καὶ ψυχικῶν δυνάμεων πρὸς ἐπιτέλειον τοῦ ἀγαθοῦ» (4). Ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ βαπτισθεὶς, «διὰ λουτροῦ παλλιγενεσίας» (5), δικαιούται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἦτοι καθίσταται δίκαιος (6) διὰ τῆς ἀξιομισθίας τῆς ἐξιλαστηρίου θυσίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ὅστις «ὅπερ ἦν δικαίωμα τοῦ νόμου τὸ μὴ γενέσθαι ὑπεύθυνον τῇ ἀρᾷ, τοῦτο ἠνοισέ σοι» (7). Τὴν δικαίωσιν ταύτην ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπιτυγχάνει «ἐξ ἰδρώτων καὶ πόνων», ἀλλὰ λαμβάνει αὐτὴν ὀλόκληρον «ἀπὸ τῆς ἄνωθεν δωρεᾶς» (8) τοῦ Λυτρωτοῦ Χριστοῦ, ὅστις «οὐ τοσοῦτον ὠφέλησε μόνον, ὅσον ἐβλαψεν ὁ Ἀδάμ, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλεῖον καὶ μεῖζον» (9), καθ' ὅσον «κατήλλαξεν ἡμᾶς, καὶ προσήγαγε, καὶ χάριν ἔδωκεν ἄφατον» (10). Ἐκ τῆς χάριτος ταύτης δὲν ἐλάβομεν μόνον «ὅσον ἐχρήζομεν εἰς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀναίρεσιν, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλεόν. Καὶ γὰρ καὶ κολάσεως ἀπηλλάγημεν, καὶ κακίαν ἀπεδοσάμεθα πᾶσαν, καὶ ἀνεγεννήθημεν ἄνωθεν, καὶ ἀνέστημεν τοῦ παλαιοῦ ταφέντος ἀνθρώπου, καὶ ἀπελυτρώθημεν, καὶ ἡγιασθημεν, καὶ εἰς υἰοθεσίαν ἤχθημεν, καὶ ἐδικαιώθημεν, καὶ ἐγενόμεθα ἀδελφοὶ τοῦ Μονογενοῦς, καὶ συγκληρονόμοι καὶ σύσσωμοι αὐτοῦ κατέστημεν, καὶ εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ

1. Εἰς Πεντ. ὁμ. 1,2 P. G. 50,457-8.

2. Εἰς Ματθ. ὁμ. 12,2 P. G. 57,205.

3. Πρβλ. καὶ τὴν περὶ τούτου παρομοίαν διδασκαλίαν τοῦ Μ. Βασιλείου: «Διὸ σκοπῶν ἐν τῷ βαπτίσματι προκειμένων, καταργῆσαι μὲν τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι αὐτὸ καρποφορεῖν τῷ θανάτῳ, ζῆν δὲ τῷ Πνεύματι, καὶ τὸν καρπὸν ἔχειν ἐν ἀγιασμῷ· τὸ μὲν ὕδωρ τὸ θανάτου τὴν εἰκόνα παρέχει, ὡπερ ἐν ταφῇ τὸ σῶμα παραδεχόμενον· τὸ δὲ Πνεῦμα τὴν ζωοποιὸν ἐνίκα δύναμιν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν νεκρότητος εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς ζωὴν· τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀνακαινίζον». Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κεφ. 15,35 P. G. 32,129.

4. Πρβλ. Ῥωμ. ὁμ. 15,2 P. G. 60,541 καὶ εἰς Ἰωάν. ὁμιλ. 14,2 P. G. 59,94.

5. Εἰς Γαλ. κεφ. 1,3 P. G. 61,617. Πρβλ. καὶ εἰς Ῥωμ. ὁμ. 15,2 P. G. 60, 541.

6. Πρβ. εἰς Ῥωμ. ὁμ. 7,2 P. G. 60,444· «δικαιοσύνης ἔνδειξις, τὸ μὴ μόνον αὐτὸν εἶναι δίκαιον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους ἐν ἁμαρτίαις κατασαπέντας ἐξαίφνης δικαίους ποιεῖν». Πρβλ. καὶ Αὐτόθι, ὁμιλ. 16,9,10, σελ. 562.

7. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 13,5 P. G. 60,515.

8. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 2,6 P. G. 60,409. Πρβλ. καὶ εἰς Ῥωμ. ὁμ. 17,1 P. G. 60,565.

9. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 10,2 P. G. 60,476.

10. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 9,2 P. G. 60,468.

τελοῦμεν, καὶ ὡσπερ σῶμα κεφαλῆ, οὕτως ἠνώμεθα» (1). Ἡ δικαιοσύνη δηλ. ἢ συντελούμενη διὰ τοῦ βαπτίσματος, τὸ ὁποῖον «οὐκ ἐπεσκεύασεν ἡμᾶς, ἀλλ' ἀνωθεν κατέσκεύασεν» (2), συνεπάγεται ἀληθῆ ἐσωτερικὴν μεταβολὴν τοῦ ἀνθρώπου, ριζικὴν ἀνακαίνισιν τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος δὲν κηρύσσεται ἀπλῶς δίκαιος, ἀλλὰ καθίσταται καὶ πράγματι δίκαιος, καὶ διὰ τὸν ὁποῖον τῶρα ἐγκαινιάζεται καὶ ἀρχίζει μία νέα ἠθικὴ ζωὴ (3) διὰ τῆς ἐφεξῆς τελειώσεως τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ βάπτισμα, κατὰ ταῦτα, δὲν ἐξασφαλίζει τὴν σωτηρίαν, παρὰ εἰσάγει καὶ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν καὶ ἄρα εἰς τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν «οὐκ ἀρκεῖ τὸ λουτρὸν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν, ἀν μὴ μετὰ τὸ λουτρὸν ἀξιὸν ἐπιδειξώμεθα βίον τῆς δωρεᾶς» (4). Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ τελειώσις τῶν ἠθικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου δύναται ν' ἀρχίσῃ μόνον μετὰ τὸ βάπτισμα, διὰ τοῦτο ὁ Χρυσόστομος κατακρίνει τὴν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν του κρατοῦσαν συνήθειαν τῆς ἀναβολῆς τοῦ βαπτίσματος διὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ βίου.

Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἐρχόμεθα εἰς τὸ σημεῖον τὸ ὁποῖον ἀνέδειξε τὸν Χρυσόστομον ὡς κήρυκα καὶ προφήτην ἐνὸς τελείου Χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐν συμβατικῶν σχῆμα, μία κενὴ μορφή, ἀλλ' εἶναι πρὸ παντὸς ζωὴ, δρᾶσις. Ἡ δικαιοῦσα πίστις σημαίνει ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τοῦ κόσμου καὶ ἀφοσίωσιν πραγματικὴν εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ζωὴν, καὶ ὡς τοιαύτη εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἔργον ἠθικόν, ἀλλὰ καὶ δέον ἀπαραιτήτως νὰ ἐμφαίνεται καὶ ν' ἀποδεικνύεται περαιτέρω δι' ἠθικῶν ἔργων, εἶναι δηλ. πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη· «οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ κατὰ πνεῦμα βαδίζειν· ἐπειδήπερ οὐκ ἀπόχρη πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν τὸ ἐκκλίναν ἀπὸ κακοῦ, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ ἀγαθὰ ποιεῖν» (5). Ἡ, ὡς λέγει ἀλλαχοῦ: «δύο εἰσὶν ὁδοὶ πρὸς ἀρετὴν ἄγουσαι, μία μὲν ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς κακίας, ἑτέρα δὲ ἡ ἐργασία τῶν ἀρετῶν» (6). Ἄλλως τε, ἡ δικαιοῦσα πίστις εἶναι ἀχώριστος

1. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 10,2 P.G. 60,476-477.

2. Εἰς Τίτ. ὁμ. 5,3 P.G. 62,692.

3. Πρβλ. λόγ. εἰς Πάσχα 1 P. G. 52,767· «ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης, καὶ καινὴν καὶ ξένην πολιτείαν εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε τὸν ἡμέτερον». Πρβλ. καὶ P.G. 61,679.

4. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 13,6 P. G. 60,515. Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος διεκρίνετο διὰ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας διατάξεις καὶ ἀπῆτει τὴν προτέραν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν καὶ τότε ἐπηκολούθει ἡ βράβευσις τοῦ ἐκπληροῦντος ταύτας, ἐνῶ ἡ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ χάρις ἀπρότερον ἐστεφάνωσεν, καὶ τότε εἰς τοὺς ἀγῶνας εἰλκυσεν». Αὐτόθι, ὁμ. 11,3, σελ. 488. Πρβλ. καὶ αὐτόθι, ὁμ. 13,4, σελ. 513· «πρότερον στεφάνωσασα καὶ τότε μετὰ πολλῆς τῆς συμμαχίας ἐπὶ τὰ παλέσματα ἐλκύσασα».

5. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 13,6 P.G. 60,516. Ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει οὐχὶ μόνον νὰ νεκρώσῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ «τὴν ἀγνωσύνην ἐπιτείνειν, καὶ δικαιοσύνην τὴν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ λαμπρότερον ἐργάζεσθαι καὶ τὸ χάρισμα φαιδρότερον ποιεῖν». Εἰς Κατηχ. ὁμ. 2,1 P.G. 49,232.

6. Εἰς Ψαλμ. 5,1 P.G. 55,62. Πρβλ. εἰς Ἰωάν. ὁμ. 14,2 P.G. 59,93.

τῆς ἀγάπης (1), τῆς ἀποτελούσης οὐσιώδη μορφήν αὐτῆς καὶ ἐκδηλουμένης ἐξωτερικῶς δι' ἀγαθῶν ἔργων, καὶ οὕτως ἀποτελεῖ μετ' αὐτῆς ἡ πίστις ἀδιάσπαστον ἐνότητα. Διὰ τοῦτο «οὐδεὶς ἂν ἔλοιτο ἐν πλάνῃ ζῶν ἐπὶ τὴν πίστιν ἐλθεῖν, μὴ πρότερον ἐπιγράψας ἑαυτῷ βίον ὀρθόν· καὶ οὐδεὶς ἂν ἐν ἀπιστίᾳ μείνῃ, μὴ πρότερον ἐλόμενος διαπαντός εἶναι κακός» (2). Ἀγάπη δ' ἐγκαῦθα, κατὰ τὸν Χρυσόστομον, εἶναι «οὐ φιλα ῥήματα, οὐδὲ προσήσεις ἀπλῶς, ἀλλὰ προστασία καὶ δι' ἔργων ἐπίδειξις» (3).

Διὰ τὴν μετὰ τὸ βάπτισμα πνευματικὴν ἀνάπτυξιν εἶναι ἀπαραίτητον ἐκτὸς τῆς Θείας χάριτος καὶ «τὸ διεγερμένον» τῆς ψυχῆς καὶ τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν ἀνεκαίνισεν ὁ Κύριος (4)· «τὸ διεγερμένον» τοῦτο τῆς βουλήσεως δέον νὰ διατηρηθῇ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς κατὰκτησιν καὶ κληρονομίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἥτοι μέχρι τῆς ἐντεῦθεν μεταστάσεως (5), καθ' ὅσον «ὄταν ἐντεῦθεν ἀπενεχθῶμεν, καὶ μυριάκις βουληθῶμεν, οὐδὲν περανοῦμεν πλέον» (6), καὶ ἐπομένως, «ὡς καιρὸν ἔχομεν ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθόν, καὶ πρὸς πάντας» (7), καὶ τοῦτο «τῶν παλαιῶν ἀπεχόμενοι, καὶ τὰ τῆς χάριτος διώκοντες» (8). Εἶναι δ' ἀπολύτως ἀπαραίτητος ἡ διεγερμένη ψυχὴ καὶ βούλησις, ἐπειδὴ «ὡσπερ εἰς χαῦνον ἰστίον ἐμπίπτων ὁ ἄνεμος, οὐκ ἂν ἐνεργήσειεν· οὕτως οὐδὲ τὸ Πνεῦμα εἰς χαῦνην ψυχὴν παραμένειν ἀνέχεται, ἀλλὰ δεῖ πολλῆς τῆς τάσεως, τῆς σφοδρότητος. Ὡστε πεπυρωμένην ἡμῖν εἶναι χρὴ τὴν διάνοιαν, καὶ πανταχοῦ τετάσθαι ἡμῶν τὰ ἔργα καὶ τετονῶσθαι» (9). Μόλις ὁ Θεὸς διαπιστώσῃ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ καλὴν θέλησιν, διεγερμένην βούλησιν, συνεργάζεται μαζὺ τοῦ ἐμβάλλων εἰς αὐτὸν δύναμιν πρὸς ἐπιτέλεισιν τῶν ἀγαθῶν ἔργων (10). Βασικὴ δ' ἀρχή, ὡς ἐλέχθη, πάσης ἠθικῆς ἐνεργείας εἶναι τὸ αὐτεξούσιον, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Χρυσόστομον, ἀποτελεῖ τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ (11). Οὗτος ἠγωνίσθη καὶ κατεπολέμησε σφοδρότατα πάντας τοὺς ἀρνητάς καὶ τοὺς πολεμίους τῆς

1. Τὰ αὐτὰ διδάσκει καὶ ὁ Μ. Βασίλειος. Πρβλ. Β. Κ ὦ σ τ ι τ ς. Τὸ πρόβλημα τῆς σωτηρίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἁγίου καὶ Μεγάλου Βασιλείου, Ἀθήναι 1936, σελ. 123 ἐξ.

2. Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 28,3 P.G. 59,165.

3. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 7,5 P.G. 60,447.

4. Πρβλ. εἰς Ῥωμ. ὁμ. 11,2 P.G. 60,486.

5. Πρβλ. λόγ. εἰς Πάσχα 1 P.G. 52,767.

6. Εἰς Γάλ. κεφ. 6,3 P.G. 61,677.

7. Αὐτόθι.

8. Αὐτόθι, σελ. 679.

9. Εἰς Ἑβρ. ὁμ. 34,3 P.G. 63,235.

10. Πρβλ. εἰς Ματθ. ὁμ. 6,5 P.G. 57,68. Πρβλ. εἰς ἀσάφ. Π. Δ. 2,5 P.G. 56,182· «οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ ἡ ψυχὴ ἡμῖν εἰς κατορθώματα, ἐὰν μὴ ἀπολαύσωμεν τῆς βοηθείας ἐκείνης (τοῦ Πνεύματος)». Τὸ Ἁγ. Πνεῦμα δέον νὰ εἶναι «ὁ ἡνίοχος» καὶ «ὁ κυβερνήτης» τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 13,7 P.G. 60,517 καὶ αὐτόθι, ὁμ. 14,2 σελ. 525.

11. Πρβλ. εἰς Γεν. ὁμ. 22,1 P.G. 53,187. Πρβλ. καὶ G. Florovsky, μν. ἔργ. σελ. 5.

ἐλευθέρας βουλήσεως. Ἦγωνίσθη ἐναντίον τῶν ὑποστηρίζοντων «μηδὲ ἐν τῇ φύσει τῇ ἡμετέρᾳ τὰ τῆς ἐξουσίας ἔκειτο» (1), κατὰ τῶν ἀρνούμενων πᾶσαν δυνατότητα μεταβολῆς, καθ' ὅσον δῆθεν τὸ πονηρὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔκειντο ἐν τῇ φύσει (2), ἐναντίον τῶν μοιρολατρῶν ἐκ τῆς ἀστρολογίας (3), καὶ ἐναντίον τῶν ὑποστηρίζοντων ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐδενὸς εἶναι κύριος (4), καὶ ἐπανειλημμένως καὶ ἐπιμόνως ἐτόνιζε καὶ ἀνεφώνει· «ἐλεύθεροι καὶ προαιρέσεώς ἐσμεν κύριοι» (5). Καὶ ὁσάκις παρουσιάζεται ἡ εὐκαιρία νὰ τονίσῃ καὶ ἐξάρῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως εὐρίσκεται, ἐὰν δυνάμεθα οὕτω πως νὰ ἐκφρασθῶμεν, εἰς τὸ στοιχεῖόν του. Οὕτω τονίζων τὴν ἐλευθερίαν ταύτην τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποῖαν «ἡ συμμαχία» τῆς θείας χάριτος δὲν καταστρέφει, λέγει· «Αὐτῷ (τῷ Θεῷ) μὲν γὰρ ἔξεστι νεῦσαι μόνον, μᾶλλον δὲ ἐβελῆσαι μόνον, καὶ ποιῆσαι πάντα ἄπερ ἂν βούληται· ἡμεῖς δὲ ἄπαξ ἐαυτῶν γενόμενοι κύριοι, οὐκ ἀνεχόμεθα πάντα ὑπακούειν αὐτῷ. Ἐὰν οὖν ἄκοντας ἐλκύσῃ, ὅπερ ἔδωκεν, ἀφαιρήσεται, τὴν τῆς ἐξουσίας λέγω ἐλευθερίαν» (6). Ἡ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· «καὶν θέλη ὁ Θεὸς σῶσαι, ἡμεῖς δὲ ἐαυτοὺς μὴ ἐπιδῶμεν, μένομεν ἐπὶ τῆς ἀπώλειας. Οὐ γὰρ ἄκοντα, οὐδὲ μὴ βουλόμενον, ὅπερ λέγω πολλάκις, ἀλλ' ἐκόντα καὶ προαιρούμενον παρεσκευασται σῶζειν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον» (7).

Ὡς πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου γενικῶς, ὁ Χρυσόστομος ποιεῖται

1. Εἰς Γεν. ὁμ. 22,1 P.G. 53,187.
2. Πρβλ. εἰς Ματθ. ὁμ. 49, 2-3 P.G. 58,575-8. Πρβλ. καὶ 56,161, καὶ 54,623.
3. Πρβλ. μετ. Γοτθ. πρεσβ. ὁμ. 8,7 P.G. 63,509-510. Ὡς γνωστὸν, ὁ Χρυσόστομος κατεπολέμησε σφοδρότατα καὶ διὰ σειρᾶς εἰδικῶν ὁμιλιῶν (P.G. 50,749-774) τὴν μοιρολατρίαν καὶ τὴν πίστιν εἰς τὴν εἰμαρμένην, ὡς τὸ μεγαλύτερον πρόσκομμα διὰ τὴν δημιουργικὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἠθικὴν ἀναγέννησιν τῶν χριστιανῶν, καὶ διὰ τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας· «τί γὰρ ἐν τις παραινέσεις μηδενὸς ὄντι κυρίῳ; Τί δὲ ἂν τις ὑπόσχοιτο τῷ πάσης ἐξουσίας ἀπεστερημένῳ; Εἰς «Κύριε...» 2 P.G. 56,155.
4. Πρβλ. εἰς τὸ «Κύριε...» 1 P.G. 56,155 καὶ εἰς Ῥωμ. ὁμ. 19,6 P.G. 60,591.
5. Μετ. Γοτθ. πρεσβ. ὁμ. 8,7 P.G. 63,509. Τὸ προσδίδον τὴν ἀξίαν εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰσάγον αὐτὸν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἢ καὶ εἰς τὴν γέεναν, δὲν εἶναι ἡ οὐσία τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς καθ' ὅσον ταῦτα εἶναι ἀποκλειστικὰ «ἔργα Θεοῦ», παρὰ ἡ οὐσία τῆς προαιρέσεως, ἣτοι «ἡ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν γινόμενη κίνησις, πρὸς ἃπερ ἂν αὐτὴν βουληθῶμεν ἀγαγεῖν. Ἡ μὲν γὰρ βούλησις, ἐμφυτον καὶ παρὰ Θεοῦ· ἡ δὲ τοιαύτη βούλησις, ἡμέτερον καὶ τῆς γνώμης ἡμῶν» (εἰς Ῥωμ. ὁμ. 13,2 P.G. 60,510). Τὸ ὑπάρχον κακὸν δὲν εἶναι ἐκ φύσεως, ἀλλ' «ἐκ τοῦ θέλειν καὶ μὴ θέλειν. Αὐτὸ δὲ τὸ θέλειν καὶ μὴ θέλειν πόθεν; παρ' ἡμῶν αὐτῶν», ἣτοι ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου κακῆς χρήσεως τῆς ἐλευθέρας προαιρέσεως καὶ γνώμης. (Εἰς Ματθ. ὁμ. 59,3 P.G. 58,576. Πρβλ. καὶ τὰς 3 ὁμιλίαις του περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ. P.G. 49,241-276). Οὕτω πως λύει ὁ Χρυσόστομος τὸ ἀκανθῶδες πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πηγῆς τοῦ κακοῦ προσπαθῶν νὰ συμβιβάσῃ τὴν ὑπαρξίν τοῦ κακοῦ πρὸς τὴν ἀπηλλαγμένην παντὸς κακοῦ θείαν βούλησιν.
6. Εἰς Παῦλον, ὁμ. 5 P.G. 50,499.
7. Εἰς «Σαῦλε...» 6 P.G. 51,144. Πρβλ. καὶ εἰς Ψαλμ. 115,2 P.G. 55,322· «οὐ γὰρ δὴ ἠναγκάσθη τὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν». Πρβλ. καὶ P. G. 49,377· «τὸ γὰρ βιασθέντα εἶναι χρηστὸν, οὐκ ἔστι εἶναι χρηστὸν».

διάκρισιν μεταξύ τῆς ἀποστολῆς, τοῦ ἔργου, τοῦ Χριστοῦ, ὡς Λυτρωτοῦ, καὶ ὡς ὑποδείγματος, προτύπου πρὸς μίμησιν (1). Ὡς Λυτρωτῆς διὰ τῆς ἀξιομισθίας τοῦ βίου καὶ τοῦ σταυρικοῦ του θανάτου, τὴν ὁποίαν οἰκειούμεθα διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐδικαίωσεν, ἀπήλλαξε τῆς ἀρᾶς» τὸν ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ ἀνεκαινίσθη, ἀνεγεννήθη καὶ κατέστη ἰκανὴ (2) πρὸς ἐπιτέλεσιν «οἰκείων κατορθωμάτων» (3), τῇ συνεργίᾳ βεβαίως τῆς θείας χάριτος. Τὰ «κατορθώματα» ταῦτα συνίστανται εἰς τὴν προσαρμογὴν τῆς πολιτείας τοῦ ἀναγεννηθέντος ἀνθρώπου πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς καινῆς πλέον κτίσεως καὶ τῆς ἄνω πατρίδος, εἰς τὴν ὁποίαν καλεῖται. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς παρεμβαίνει ὁ Χριστὸς ὡς πρότυπον πρὸς μίμησιν. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ οὕτως εἰπεῖν προέκτασιν, πλήρωσιν καὶ ἐφαρμογὴν τοῦ ἔργου του ὡς Λυτρωτοῦ· «μὴ τοῖνον διὰ ῥαθυμίαν(4) ἀποστερῶμεν ἑαυτοῦς», λέγει, «τῶν παρ' αὐτοῦ δωρεῶν, ἀλλὰ σπεύδωμεν, καὶ ἐπειγώμεθα τῆς ἀρχῆς ἐπιλαβέσθαι, καὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ἀφασθαι, ἵνα τῆς ἄνωθεν συμμαχίας ἀπολαύοντες, καὶ πρὸς τὸ τέλος φθάσαι δυνηθῶμεν. Οὐδὲ γὰρ οἶόν τέ τι χρηστὸν ἡμᾶς ποτὲ κατορθῶσαι μὴ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς ἀπολαύσαντας» (5). Καὶ τοῦτο διότι «ἐν οὐδενὶ ἐτέρῳ, ἀλλ' ἐν μόνοις τοῖς οἰκείοις κατορθώμασι μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν δεῖ» (6). Ὁ Κύριος δ' ὥρισε πολλὰς καὶ ποικίλας ὁδοὺς ἀγούσας εἰς τὴν σωτηρίαν, γνωρίζων ὅτι ἐὰν ὥριζε μόνον μίαν, πολλοὶ θὰ ἐδίσταζον καὶ θὰ ἀφοβοῦντο· «ποικίλας ἔτεμεν ὁδοὺς. Οὐ δύνασαι διὰ παρθενίας εἰσελθεῖν (εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν); Εἴσελθε διὰ μονογαμίας. Οὐ δύνασαι διὰ μονογαμίας; Κἂν διὰ δευτερογαμίας. Οὐ δύνασαι διὰ σωφροσύνης εἰσελθεῖν; Εἴσελθε δι' ἐλεημοσύνης. Οὐ δύνασαι διὰ ἐλεημοσύνης; Εἴσελθε διὰ νηστείας...» (7). Ἡ δικαιοσύνη τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν παρὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι φλόξ ἡ ὁποία καίει ἐντὸς ἡμῶν, δυναμένη ὅμως νὰ σβεσθῇ διὰ τῆς παραμικρᾶς ἀπροσεξίας ἐκ μέρους ἡμῶν. Σβέννεται δὲ αὕτη «ὅταν ἔλαιον μὴ ἔχη, ὅταν ἀνέμου σφοδροτέρα τις ἐμβολὴ γένηται, ὅταν συνέχεται καὶ στενοχωρῆται.. συνέχεται δὲ ὑπὸ φροντίδων βιωτικῶν, καὶ σβέννου-

1. Πρβλ. καὶ Ἰ. Δαμασκηνοῦ· «καὶ ὁδὸν καὶ τύπον ἑαυτὸν καὶ ὑπογραμμὸν τέθεικεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς τοῖς αὐτοῦ ἀκολουθήσαντες ἴχνησι γενώμεθα θέσει, ὅπερ αὐτός ἐστι φύσει, υἱοὶ καὶ κληρονόμοι Θεοῦ καὶ αὐτοῦ συγκληρονόμοι». (Ἐκδ. ὀρθ. πίστ. ΠΥ,13). Βλ. Ἰ. Κ α ρ μ ῖ ρ η, Ἡ δογματικὴ διδασκαλία τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, σελ. 57.

2. Πρβλ. εἰς Ῥωμ. ὁμ. 11,1 Ρ.Γ. 60,483.

3. Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 21,3 Ρ.Γ. 59,132.

4. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐν τῷ βαπτίσματι χάρις ἀναδημιουργεῖ ἄλλας τὰς βασικὰς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.

5. Εἰς Γεν. ὁμ. 25,7 Ρ.Γ. 53,228.

6. Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 21,3 Ρ.Γ. 59,132.

7. Εἰς Εὐτρ. 15 Ρ.Γ. 52,410. Πρβλ. καὶ εἰς Πράξ. Ἁπ. ὁμ. 21,4 Ρ.Γ. 60,169. «Πολλὰς ἡμῖν ὁ Θεὸς τοῦ σώζεσθαι δέδωκεν ὁδοὺς, μόνον μὴ ἀμελῶμεν». Πρβλ. καὶ 57,451. 47,356 καὶ Ἰδιῶς 51,51-52.

ται ὑπὸ ἐπιθυμίας πονηρᾶς» (1). Εἰς τὰ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης ἔργα ταῦτα τοῦ ἀνθρώπου ὁ Χρυσόστομος δὲν ἀποδίδει ἀπόλυτον ἀξιωμασίαν, ἀλλὰ σχετικὴν μόνον. Ὅχι δὲ μόνον δὲν δύναται ὁ ἄνθρωπος ν' ἀπαιτήσῃ τὴν σωτηρίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἔργων αὐτῶν, ἀλλὰ ταῦτα θεωρεῖ ὁ Χρυσόστομος ὡς πλήρως ὀφειλῆς: «ἅπαντα ἅπερ ποιούμεν, ὀφειλὴν πληροῦντες ποιούμεν» (2). Ὅταν δὲ ὁ Σωτὴρ ἀμείβῃ ταῦτα, «ὡς χάριν λαμβάνων, οὐχ ὡς ὀφειλὴν ἀπαιτῶν, οὕτω σὲ στεφανοῦ· καὶ ταῦτα, τὰ αὐτοῦ μέλλων λαμβάνειν» (3). Σχετικὴ ὅμως διὰ τὴν σωτηρίαν εἶναι καὶ ἡ σημασία τῆς πίστεως, τὴν ὅποیان ζητεῖ ὁ Θεὸς «ἵνα μὴ κενοὺς μηδὲ ἀργοὺς σώσῃ» (4), καθ' ὅτι «ἡ πίστις σφάζει, ἀλλὰ διὰ Θεοῦ ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς ἠθέλησεν, ἡ πίστις ἔσωσεν» (5). Ἡ ὀρθὴ πίστις δὲ δέον πάντοτε νὰ συνοδεύεται ὑπὸ «βίου καὶ πολιτείας ἀκριβεστάτης» (6), καὶ τοῦτο διότι «οὐδὲν ὄφελος ἡμῖν εἰς σωτηρίαν δογματῶν ὑγιῶν, διεφθαρμένης ἡμῖν τῆς ζωῆς» (7).

Κατὰ ταῦτα, ἡ σωτηρία, κατὰ τὸν Χρυσόστομον, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς συνεργίας τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος, τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅμως ὅτι πάντοτε προηγεῖται καὶ κατάρχεται ἡ θεία χάρις, ἥτις καλεῖ καὶ προσφέρει καὶ ὀδηγεῖ (8), ἡ δὲ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθέρως ὑπακούει καὶ ἀποδέχεται καὶ ἀκολουθεῖ (9), ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐκβιαζομένη πρὸς ἀποδοχὴν τῆς προσφορᾶς, καθ' ὅσον ὁ Θεὸς ὅσον «σφόδρα ἐφίεται, σφόδρα ἐπιθυμεῖ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας» (10), τόσον «οὐ προφθάνει τὰς ἡμετέρας βουλήσεις, ἵνα μὴ λυμῆνηται τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν» (11). Ὡραιοτάτα, λοιπόν, λέγει ὁ Χρυσόστομος: «ἀμφοτέρων δεόμεθα, καὶ τῶν παρ' ἡμῶν, καὶ τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ, εἰ μέλλοιμεν μετὰ ἀκριβείας σώζεσθαι» (12). Καὶ οἶονεὶ συνοψίζων τὴν δλην αὐτοῦ περὶ τοῦ προβλήματος

1. Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 50,4 P.G. 50,282.

2. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 7,7 P.G. 60,450. Πρβλ. καὶ Π. Μ π ρ α τ σ ι ὶ τ ο υ, Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ ἡ Ὅρθ. Ἐκκλησία, σελ. 70.

3. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 18,6 P.G. 60,581.

4. Εἰς Ἐφ. ὁμ. 4,2 P.G. 62,33. Πρβλ. καὶ εἰς Ῥωμ. ὁμ. 12,2 P.G. 60,496.

5. Αὐτόθι.

6. Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 31,1 P.G. 59,176. Πρβλ. καὶ ὁμ. εἰς Πάυλ. «οὐ θελω ὑμας...» 1 P.G. 51,243, καὶ αὐτόθι, σελ. 244 ἐξ.

7. Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 4,4 P.G. 59,50. Πρβλ. καὶ P.G. 61,482. καὶ 59,62. Πρβλ. καὶ εἰς Γεν. ὁμ. 13,4 P.G. 53,110, ἐνθα λέγει: «Τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, δένδρου εἰς ὕψος πολὺ ἐκτεινομένου, καὶ τοῖς φύλλοις κομώντος, ἔστιν καρποῦ ἔρημον ἤ; Οὕτω καὶ τὸν χριστιανὸν οὐδὲν ὀνίησι τὰ ὀρθὰ δόγματα, ἐὰν τῆς κατὰ τὸν βίον πολιτείας ἀμελῇ». Ἴδὲ καὶ G. Fittkau, *Der Begriff des Misteriums bei Johannes Chrysostomus*, Bonn 1953, σελ. 119.

8. Πρβλ. εἰς Ψαλμ. 5,5 P.G. 55,67.

9. Πρβλ. εἰς Ῥωμ. ὁμ. 13,6 P.G. 60,516 α...ἂν τῷ Πνεύματι τὴν ψυχὴν ἐκδῶμεν».

10. Εἰς Ἐφεσ. ὁμ. 1,2 P.G. 62,13.

11. Εἰς Ἐβρ. ὁμ. 12,3 P.G. 63,99.

12. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 32,2 P.G. 60,677. Πρβλ. καὶ 62,12.

τούτου διδασκαλίαν, ἐξάγων ἅμα καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἠθικὰ συμπεράσματα καὶ διδάγματα, λέγει ἀλλαχοῦ· «διὸ παρακαλῶ, μήτε τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν Θεὸν ὀψιφάντας, αὐτοὺς καθεῦδειν, μήτε σπουδάζοντας, νομίζειν οἰκείους πόνοις τὸ πᾶν κατορθοῦν. Οὔτε γὰρ ὑπέρβους ἡμᾶς αὐτοὺς εἶναι βούλεται ὁ Θεός· διὰ τοῦτο οὐ τὸ πᾶν αὐτὸς ἐργάζεται· οὔτε ἀλαζόνας· διὰ τοῦτο οὐ τὸ πᾶν ἡμῖν ἔδωκεν· ἀλλ' ἑκατέρου τὸ βλαβερὸν ἀνελὼν, τὸ χρήσιμον ἡμῖν εἴασε» (1).

Γεννᾶται ὁμως τὸ ζήτημα· ἐφ' ὅσον ἡ θεία χάρις προσφέρεται εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἀνεξαιρέτως, κατὰ τὸ Γραφικόν, ὁ Θεὸς «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (2), καλοῦσα αὐτοὺς εἰς σωτηρίαν καὶ συνεργοῦσα εἰς τὴν τέλει τῶν ἀγαθῶν ἔργων, οὐχὶ οἱ πάντες ὁμως ἀποδέχονται αὐτὴν καὶ πολλοὶ τῶν ἀποδεχομένων ἐκπίπτουν αὐτῆς, καθ' ὅσον τυγχάνουν αὐτεξούσιοι, ποία ἢ σχέσις τῆς προνοίας τοῦ ἀπολύτου Θεοῦ πρὸς τὸν αὐτεξούσιον ἄνθρωπον καὶ τὴν ἐν χρόνῳ ἐνέργειαν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν; Τοῦτο δὲ τοσοῦτῳ μᾶλλον ὅσῳ πάντα τὰ ἐν τῷ χρόνῳ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ γινόμενα τελοῦνται κατὰ αἰωνίαν θέλησιν καὶ πρόθεσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ συνεπῶς καὶ ἡ ἐκλογή τινων εἰς τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν καὶ ζωὴν, καθὼς καὶ ἡ ἀπόρριψις καὶ αἰωνία καταδίκη τῶν ἄλλων ἔχουν καθορισθῆ ἐν τῷ Θεῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, Ἡ ἐκλογή ὁμως αὕτη τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Χρυσόστομον, δὲν εἶναι αὐθαίρετος καὶ ἀπόλυτος, ἀλλὰ σχετικὴ καὶ γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πίστεως καὶ τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων, ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ προοριζομένων εἰς σωτηρίαν καὶ αἰωνίαν ζωὴν τῶν μελλόντων πιστῶν καὶ ἀγαθῶν, καὶ εἰς ἀπώλειαν καὶ αἰωνίαν καταδίκην τῶν μελλόντων ἀπίστων καὶ ἀμαρτωλῶν, διότι ὁ Θεὸς οὐκ ἀναμένει, καθάπερ ἄνθρωπος, ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων ἰδεῖν τὸν ἀγαθόν, καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτων οἶδε τίς μὲν ὁ πονηρὸς, τίς δὲ ὁ μὴ τοιοῦτος» (3). Κατὰ ταῦτα ὁ προορισμὸς οὗτος ἐρείδεται ἐπὶ τῆς προγνώσεως τοῦ Θεοῦ, χωρὶς καὶ νὰ αἰρεται ἡ σχετικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἐπιβάλλει διὰ τῆς βίαις τὴν ἀρετὴν (4).

1. Εἰς Ματθ. ὁμ. 82,4 P.G. 58,742-743. Πρβλ. καὶ εἰς «Σαῦλε...» 3,6 P. G. 51, 143. Εἰς τὴν ὁμ. «Κύριε...» 5 P.G. 56,162, ὁμιλῶν περὶ τῆς ὡς ἄνω συνεργίας τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἐπάγεται χαρακτηριστικῶς: «Ταῦτα δὲ πάντα κανόνες εἰσι καὶ ἔροι καὶ δόγματα ἀκίνητα».

2. Α' Τιμ. 2,4.

3. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 16,5 P. G. 60,555. Πρβλ. καὶ εἰς Ῥωμ. ὁμ. 16,6 P. G. 60,556. «Ὁ γὰρ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας ἐπιστάμενος, αὐτὸς οἶδε σαφῶς, τίνες μὲν στεφάνων ἄξιοι, τίνες δὲ κολάσεως καὶ τιμωρίας... Οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν δούλων γνώμης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκείας κρίσεως τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀδεκάστου τὴν ψῆφον φέρων, καὶ οὐκ ἀναμένων ἀπὸ τῆς τῶν πράξεων ἐμβάσεως ἰδεῖν τὸν φαῦλον, καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον». Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὡς πρὸς τοῦτο, λέγει· «ὄρθῳ γὰρ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἀποβάσεως τῶν πραγμάτων κρίνει, ἀλλ' ἐκ τῆς προγνώσεως τῶν ἐσομένων». Βλ. Ἰ. Κ α ρ μ ἰ ρ η, Ἡ δογματικὴ διδασκαλία τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, σελ. 42.

4. Πρβλ. εἰς Ἰωάν. ὁμ. 10,1 P.G. 59,73. «Οὐδένα γὰρ βούλεται ἔκοντα οὐδὲ ἠναγκασμένον ἔχειν οἰκέτην, ἀλλ' ἐκόντας ἅπαντας καὶ προαιρουμένους, καὶ χάριν αὐτῷ τῆς

«τοῦτο γὰρ προγνώσεως, τὸ καὶ ἐξ ὠδίνων αὐτῶν ἐκλέγεσθαι· ἵνα φανῆ, φησί, τοῦ Θεοῦ ἡ ἐκλογή ἢ κατὰ πρόθεσιν καὶ πρόγνωσιν γινομένη· ἐκ πρώτης γὰρ ἡμέρας καὶ τὸν ἀγαθόν, καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον καὶ οἶδε καὶ ἐκήρυξε..... Ὁ εἰδὼς ψυχὴν καὶ δοκιμάζειν, οὗτος οἶδε καὶ τίς ἀξιός ἐστι σωθῆναι» (1).

Βεβαίως, ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ ἐπακριβῶς τὴν σχέσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθέρως βουλήσεως καὶ τοῦ ἀπολύτου τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτω μένει διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀκατάληπτος ἡ ἐκλογή τῶν μὲν εἰς σωτηρίαν, τῶν δὲ εἰς ἀπώλειαν, ἥτοι ἡ ἐξάρτησις τῆς ἀπολύτου θείας χάριτος ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, καθ' ὅσον πάντες μὲν καλοῦνται, ὀλίγοι δὲ σφύζονται διὰ τοῦτο ὁ Χρυσόστομος καὶ ἐπάγεται· «παραχώρει τοίνυν τῷ ἀκατάληπτῳ τῆς ἐκλογῆς» (2). Ἡ, ὡς λέγει ἀλλαχοῦ· «καὶ καθάπερ ἐκεῖνος (ὁ πηλὸς) ἔπεται ταῖς χερσὶ τοῦ κεραμέως, οὕτω καὶ σὺ τῇ γνώμῃ τοῦ ταῦτα οἰκονομοῦντος (Θεοῦ). Οὐδὲν γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχε, ἐργάζεται, κἂν αὐτὸς ἀγνοῆς καὶ τὸ τῆς σοφίας ἀπόρρητον» (3). Ἐνταῦθα εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ ὑπὸ τοῦ Χρυσόστομου διδομένη ἐρμηνεία εἰς τὸ πολυθρύλλητον θρον κεφάλαιον τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (4), τὸ φαινομενικῶς ἀντιβαῖνον εἰς τὸν σχετικὸν προορισμὸν, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐρμηνεία τοῦ παραδείγματος τοῦ κεραμέως καὶ τοῦ πηλοῦ. Ἐπιλαμβανόμενος τῆς ἐρμηνείας τοῦ ὑπὸ τοῦ Παύλου ἀναφερομένου παραδείγματος τούτου, τοῦ κεραμέως καὶ τοῦ πηλοῦ, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς σπεύδει νὰ παρατηρήσῃ ὅτι, «ἐνταῦθα οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν τοῦτο λέγει, ἀλλὰ δεικνύς μέχρι πόσου δεῖ πείθεσθαι τῷ Θεῷ» (5) Τὸ παράδειγμα ἔχει ληφθῆ «οὐκ εἰς τὴν τῆς πολιτείας ἐπίδειξιν, ἀλλ' εἰς τὴν ὑποταξαμένην ὑπακοὴν καὶ σιγῆν» (6). Αὕτη εἶναι ἡ μόνη σύμφορος καὶ ὀρθὴ ἄποψις καὶ ἐρμηνεία τοῦ ἐν λόγῳ παραδείγματος, ὅτι δηλαδὴ τὰ περὶ τοῦ κεραμέως καὶ τοῦ πηλοῦ δὲν ἐλέχθησαν ὑπὸ τοῦ Παύλου «εἰς δημιουργίας λόγον,

δουλείας εἰδόμενος. ..Τὸ γὰρ ἄκοντας πρὸς ταύτην ἔλκεσθαι τὴν δουλείαν, ἴσον τῷ μὴδὲ ὄλωσ δουλεῖν ἐστίν». Πρβλ. καὶ J. Tixeront, Histoire des dogmes dans l'antiquité chrétienne, Τομ. II, Paris 1921, σελ. 147.

1. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 16,6. P.G. 60,557. Πρβλ. καὶ αὐτόθι, «...ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ἀρετὴν δεῖ ζητεῖν ἢν καὶ πρὸ τῶν ἔργων ὁ Θεὸς οἶδεν».

2. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 16,6 P. G. 60,557.

3. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 16,8 P. G. 60,559.

4. Πρβλ. εἰς Ῥωμ. ὁμ. 16,5 ἐξ. P. G. 60,555 ἐξ.

5. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 16,8 P. G. 60,559.

6. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 16,8 P. G. 60,559, ἔνθα καὶ ἡ ἐνδιαφέρουσα γενικὴ παρατήρησις τοῦ Χρυσόστομου περὶ τῆς χρήσεως καὶ τῆς σημασίας τῶν παραδειγμάτων, ὅτι ταῦτα «οὐ πάντα καθόλου δεῖ λαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον αὐτῶν ἐκλεξαμένους, καὶ εἰς ἕπερ παρείληπται, τὸ λοιπὸν ἅπαν ἐᾶν». Ἡ, ὡς λέγει ἀλλαχοῦ· «καὶ γὰρ τὰ παραδείγματα μεῖζονα εἶναι δεῖ τῶν προκειμένων, καὶ ὑπὲρ ὧν εἰς μέσον ἄγεται, ὥστε μᾶλλον ἐνεργεῖν τὸν ἀκροατὴν· ἐπεὶ εἰ μὴ μεῖζον εἶη, καὶ πλεονα ἔχοι τὴν ὑπερβολήν, οὐκ ἂν ὡς χρὴ καθιεσθαι δυναθῆι, καὶ ἐντρέψαι τὸν ἀντιλέγοντα». Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 16,8 P. G. 60,560

εἰς γνώμης ἀνάγκην, ἀλλ' εἰς οἰκονομιῶν ἐξουσίαν καὶ διαφοράν» (1). Ἐν ἐναντία περιπτώσει, ἦτοι ἐὰν τὸ παράδειγμα τοῦ κεραμέως καὶ τοῦ πηλοῦ δὲν ἐκλήφθῃ οὕτως, ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ χαρακτηριστικῶς, «πολλὰ τὰ ἄτοπα ἐφέται» (2). Ἐὰν δηλαδὴ ἐνταῦθα πρόκειται «περὶ γνώμης», τότε ἀφ' ἐνὸς μὲν θὰ ἔδει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αἴτιος καὶ δημιουργὸς καὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν, «καὶ ὁ ἄνθρωπος πάσης αἰτίας ἐκτός» (3), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἤθελε φανῆ ὡς ἀντιφάσκων πρὸς ἑαυτὸν καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, «ὁ πανταχοῦ τὴν προαίρεσιν στεφανῶν» (4). Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τῶν ἀτόπων τούτων συμπερασμάτων ὁ Χρυσόστομος συμπεραίνει ὅτι «οὐδὲν τοίνυν ἕτερον ἐνταῦθα κατασκευάσαι βούλεται, ἢ τὸ πεῦσαι τὸν ἀκροατὴν μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης εἴκειν τῷ Θεῷ, καὶ μηδενὸς μηδέποτε ἀπαιτεῖν εὐθύνας αὐτόν» (5). Ἡ, ὡς λέγει καὶ ἀλλαχοῦ, τὸ παράδειγμα τοῦτο σημαίνει μόνον «τὸ μὴ δεῖν ἀντιλέγειν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ παραχωρεῖν αὐτοῦ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς σοφίας» (6). Διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἐν κατακλιθεὶς περὶ τοῦ προβλήματος τούτου γενικῶς παρατηρεῖ. «Μηδεὶς τοίνυν ἕτερόν τινα αἰτιάσθω, καὶ ἐφ' ἑτέρους τὴν αἰτίαν μεταγαγέτω, ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ ῥαθυμίᾳ τὸ πᾶν ἐπιγραφέτω» (7), καθ' ὅσον ὁ Θεὸς «ἐν τῇ προαιρέσει τῇ ἡμετέρᾳ κατέλιπε μετὰ τὴν ἄνωθεν χάριν τὸ πᾶν» (8).

4. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΛΥΤΡΩΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ.

ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.

Τὸ προαιώνιον σχέδιον τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, διὰ τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἐπιστροφῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ, εἰς «τὴν ἀρχαίαν πατρίδα» (9), θὰ ἐξακολουθήσῃ συντελούμενον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς διὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῷ Θεῷ τελειώσεως καὶ ἀνακαινίσεως τοῦ κόσμου κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἥτις θ' ἀποτελέσῃ μετὰ τῆς συνακολουθούσης ἐσχάτης κρίσεως τὴν τελευταίαν πράξιν τοῦ Βασιλικοῦ ἀξιώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ πέρας τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν ἀρχὴν δὲ τῆς πραγματικῆς καὶ ἀληθοῦς αἰωνίου ζωῆς. Ἐὰν δ' ὁ Χριστιανισμὸς γενικῶς εἶναι ἢ κατ' ἐξοχὴν ἐσχατολογικὴ θρησκεία, ἐφ' ὅσον τὸ κύριον ἐν αὐτῷ εἶναι ἡ ζήτησις τῆς βα-

1. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 16,8 P. G. 60,559.

2. Αὐτόθι.

3. Αὐτόθι.

4. Αὐτόθι.

5. Αὐτόθι.

6. Αὐτόθι σελ. 560.

7. Εἰς Γέν. ὁμ. 23,5 P. G. 53,204.

8. Εἰς Γεν. ὁμ. 22,1 P. G. 53,187.

9. Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 25,3 P. G. 59,152.

σιλείας τοῦ Θεοῦ (¹) καὶ συνεπῶς ἡ μετατόπισις τοῦ κέντρου τῆς βαρύτητος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς εἰς τὴν πέραν τοῦ τάφου ἀληθινὴν ζωὴν (²), παρὰ τῷ Χρυσοστόμῳ ἡ ἰδέα αὕτη καὶ ἡ ἐλπίς καὶ πίστις εἰς τὰ μέλλοντα εἶναι τόσον ζωηρά, ὥστε οὗτος ζῆ τὴν ἐπέκεινα τοῦ παρόντος κόσμου ζωὴν μᾶλλον παρὰ τὴν παροῦσαν, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνει ὅτι δὲν ἀποδίδει τὴν δέουσαν σημασίαν καὶ τὴν ὀφειλομένην ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα καὶ εἰς τὴν ἐπίγειον ζωὴν, ἥτις εἶναι «ὐπόθεσις καὶ ἀφορμὴ» τῆς μελλούσης καὶ «σκάμμα καὶ στάδιον τῶν ἐκεῖ στεφάνων» (³). Ὁ Χριστὸς δὲν ἦλθεν «ἵνα ἀποκτείνῃ ἡμᾶς, καὶ ἐξαγάγῃ τῆς παρουσίας ζωῆς, ἀλλ' ἵνα ἀφείδῃ ἐν τῷ κόσμῳ, παρασκευάσῃ τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς διαγωγῆς γενέσθαι ἀξίους» (⁴). Ἄλλως τε, ἡ παροῦσα ζωὴ («ἐν ἧ τὸν Θεὸν ἐπέγνωμεν, ἐν ἧ περὶ τῶν μελλόντων φιλοσοφοῦμεν, ἐν ἧ γεγόναμεν ἐξ ἀνθρώπων ἄγγελοι, καὶ ταῖς ἄνω συγχορεύομεν δυνάμεσιν» (⁵)), δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι πονηρά. Αὕτη εἶναι «ὁδὸς» καὶ «στάδιον» τῆς ἀναπτύξεως καὶ τελειώσεως τῶν ἡθικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς θείας χάριτος· «τὰ μὲν γὰρ παρόντα, ὁδὸς, ἐκεῖνα δέ, πατρίδες· τὰ ἐνταῦθα ἀνθεσὶν ἔοικεν ἑαρινοῖς, ἐκεῖνα δὲ πέτραις ἀκινήτοις» (⁶). Πάντως καὶ ὁ πρόσκαιρος ἐπίγειος βίος καὶ ὁ μέλλων αἰώνιος ἔχουν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, «τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν καὶ τὴν εὐδοκίμησιν. Εἰ γὰρ καὶ τῷ χρόνῳ διήρηται, ἀλλὰ τῷ σκοπῷ συνῆπται» (⁷). Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ τὰ ἡθικὰ ἔργα, «τὰ κατορθώματα», τὰ τελούμενα ὑπὸ τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς διὰ τῆς ἀξιωμασίας τοῦ Σωτῆρος ἀνακαινισθείσης βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὴ συνεπαγόμενα μὲν, ὡς εἶδομεν, ἀπαραιτήτως τὴν αἰώνιον ζωὴν, ὡς τοῦ Θεοῦ ὀφειλοντος νὰ σώσῃ τὸν ταῦτα ἐργαζόμενον, ἀποτελοῦντα ὅμως τοὺς ἀναγκαίους ὄρους πρὸς τοὺς ὁποίους συνέδεσεν ὁ πολυεὐσπλαγγχος Θεὸς τὴν κληρονομίαν τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἐφ' ὅσον ταῦτα τελοῦνται μόνον κατὰ τὸν παρόντα βίον, τὸν ἀποτελοῦντα τὴν ὁδὸν καὶ τὸ στάδιον τῆς χάριτος, εἶναι προφανῆς ἡ ἀξία καὶ ἡ σπουδαιότης τοῦ βίου τούτου καὶ διὰ τὴν οἰκείωσιν τῆς ἐν Χριστῷ ἀπο-

1. Πρβλ. εἰς Θεοδ. ἐκπεσ. 1,9 P. G. 47,287. «Διὰ γὰρ τοῦτο ἡμᾶς ἐκτισεν, καὶ εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν, ἵνα τῶν αἰωνίων ποιήσῃ μετασχεῖν ἀγαθῶν, ἵνα τὴν βασιλείαν παράσχη τῶν οὐρανῶν».

2. Πρβλ. εἰς Ματθ. ὁμ. 13,5 P. G. 57,216. Πρβλ. καὶ εἰς σκανδ. κεφ. 11 P. G. 52,508. «Ἡ ἀληθῶς ζωὴ καὶ τὰ βέβαια πράγματα καὶ ἀκίνητα τότε ἡμᾶς μένευ». Πρβλ. ἐπίσης εἰς Ἰωάν. ὁμ. 31,5 P. G. 59,182.

3. Εἰς ἀνδρ. ὁμ. 6,4 P. G. 49,86.

4. Εἰς Γαλ. κεφ. 1,4 P. G. 61,618. Πρβλ. καὶ εἰς Φιλιπ. ὁμ. 3,3 P. G. 62,202.

5. Εἰς Γαλατ. κεφ. 1,4 P. G. 61,619.

6. Εἰς σκανδ. κεφ. 11 P. G. 52,508. Πρβλ. εἰς Ψαλμ. 5,5 P. G. 55,67. Πρβλ. καὶ Ἐπιστολ. 105. Χαλκιδίαι P. G. 52,664.

7. Εἰς σκανδ. κεφ. 9 P. G. 52,500.

λυτρώσεως, συνεπῶς δὲ καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου, ἦτοι διὰ τὴν μακαριότητα ἢ τὴν ἀπώλειαν (¹).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει σαφῶς, ὅτι ὁ φυσικὸς θάνατος ἐκάστου ἀνθρώπου, ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, ἢ στέρησις δηλ. τοῦ σώματος τῆς ζωογονούσης αὐτὸ ψυχῆς, ἀποτελεῖ τὸ τέρμα, τὸ πέρασ, τῆς ἠθικῆς προπαρασκευῆς του (²). Ὁ ἄνθρωπος δηλαδή ἀποθνήσκων, «τὴν ἀρρωστίαν τοῦ σώματος ἀποθέμενος» (³), παύει ἐνεργῶν καὶ προοδεύων ἐν τῷ ἀγαθῷ ἢ ἐν τῷ κακῷ, καθ' ὅσον ἐγένετο ὁ χωρισμὸς τῶν δύο συστατικῶν του, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος· «ἕως μὲν ἂν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ὦμεν τῷ παρόντι, δυνατὸν διαφυγεῖν τὴν τιμωρίαν μεταβαλλομένους» (⁴), ἐνῶν ὅταν ἐντεῦθεν ἀπενεχθῶμεν, κἂν μυριάκις βουληθῶμεν, οὐδὲν περανοῦμεν πλέον» (⁵). Ἐνταῦθα, διὰ τοῦ θανάτου, περατοῦται πᾶσα ἀνθρωπίνη προσπάθεια καὶ συμβολὴ εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατάκτησιν «τῆς ἀνω πόλεως» (⁶), διὰ τὸν «βιασμὸν» τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀρχεται ἢ ἀπόδοσις ἀναλόγως τῆς κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου τοῦ ἀνθρώπου ἠθικῆς του καταστάσεως, τῆς προσδιοριζομένης, κατὰ τὸν Χρυσόστομον, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἐκ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ ἀπολύτρωσιν, ἦτοι ἐκ τῆς ἐλευθέρως ἀποδοχῆς ἢ οὐ τῆς προσενεχθείσης χάριτος καὶ τῆς διατηρήσεως ἢ τῆς ἐκπτώσεως ἐκ ταύτης. Οὕτω διὰ τῆς λεγομένης μερικῆς καὶ καθ' ἕκαστον κρίσεως ταύτης αἱ ψυχαὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων, τῶν τε πιστῶν καὶ τῶν ἀπίστων, τῶν τε εὐσεβῶν καὶ τῶν ἀσεβῶν, τῶν τε ἀγαθῶν καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν, μεταβαίνουν εἰς τὸν Ἄδην, τὸν κοινὸν τόπον τῆς συγκεντρώσεως καὶ διαμονῆς, εἰς τό, κατὰ Χρυσόστομον, «κοινὸν πανδοχεῖον» (⁷), ἐνθα δὲ ἀπολαμβάνουν εἰσέτι τῆς πλήρους ἀμοιβῆς ἢ ὀδύνης (⁸), ἀναμένουσαι τὴν καθολικὴν κρίσιν, ὅποτε συνενούμεναι μετὰ τῶν ἀνισταμένων σωμάτων, θ' ἀμειφθοῦν ἢ θά τιμωρηθοῦν πλήρως, καθ' ὅσον ὁ Θεὸς «ἕνα ὥρισε πᾶσι τῶν στεφάνων τὸν καιρὸν, καὶ ὁ πρὸ τοσοῦτων ἐτῶν νενικηκῶς μετὰ σοῦ λαμβάνει τὸν στέφανον» (⁹). Διὰ

1. Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Χρυσοστόμου, καθ' ἣν, «εἰ γένοιτο, ὁ μὴ γένοιτο, ἀπροσδοκῆτου τῆς τελευτῆς ἐπελθούσης, ἀμυήτους ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν, κἂν μυρία ἔχωμεν ἀγαθὰ, οὐδὲν ἡμᾶς ἕτερον διαδέξεται, ἢ γένηνα καὶ σκώληξ ἰοβόλος, καὶ πῦρ ἀσβεστον, καὶ δεσμὰ ἄλυτα». Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 25,3 P. G. 59,152.

2. Αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὁ θάνατος «τῶν ἀδιαφόρων ἐστίν. Οὐ γὰρ κακὸν ὁ θάνατος, ἀλλὰ κακὸν τὸ ἀποθανόντα κολάζεσθαι· οὐδὲ καλὸν ὁ θάνατος, ἀλλὰ καλὸν τὸ ἀπελθόντα σὺν Χριστῷ εἶναι· τὰ μετὰ θάνατον, ἢ καλὰ ἢ κακὰ». Εἰς Φιλιπ. ὁμ. 3,3 P. G. 62, 202-203.

3. Ἐργ. εἰς Διδόδ. 1 P. G. 52,761.

4. Εἰς Ψαλμ. 9,4 P. G. 55,127.

5. Εἰς Γαλατ. κεφ. 6,3 P. G. 61,677.

6. Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 25,3 P. G. 59,152.

7. Παρὰ Ἱ. Δαμασκηνῶ, Ἱερὰ Παράλληλα, στοιχ. 9, τιτλ. 6 P. G. 96,28.

8. Πρβλ. εἰς Γεν. ὁμ. 22,7 P. G. 53,195.

9. Εἰς Ἐβρ. ὁμ. 28,1 P. G. 63,192.

τοῦτο ἀκριβῶς και ὁ Ἀβραάμ, ὁ Νῶε και γενικῶς πάντες οἱ δίκαιοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης και ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀκόμη, ἄν και «χρόνους ἔχουσι τοσοῦτους νικήσαντες, οὐδέπω ἀπέλαβον (τὰ ἀγαθὰ τῆς αἰωνίου ζωῆς), ἀλλ' ἔτι μένουσιν» (1) και περιμένουν «πότε σύ τελειωθῆς, ἵνα δυνηθῶσι τότε λαβεῖν τὸν μισθόν» (2). Ἡ ἀνάστασις τῶν σωμάτων εἶναι ἀπαραίτητος κατὰ τὴν θείαν κρίσιν· «πάντα γὰρ φανερωθῆσεται ἐμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἕκαστος κομισθῆται τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἐπραξεν, εἴτε ἀγαθὰ εἴτε κακά..... εἰ γὰρ οὐκ ἀνίσταται τὸ σῶμα, ἀστεφάνωτος ἡ ψυχὴ μένει ἔξω τῆς μακαριότητος ἐκείνης τῆς ἐν οὐρανοῖς» (3).

Ἡ ὑπὸ τοῦ Χρυσόστομου τόσον τονιζομένη δύναμις τῆς μετανοίας μόνον ἐν τῷ Ἄδῃ εἶναι ἀνίσχυρος· «τότε γὰρ μόνον ἀπογνῶναι δεῖ τὴν ἀπὸ τῆς μετανοίας ἐλπίδα, ὅταν ἐν τῷ Ἄδῃ γενώμεθα· ἐκεῖ γὰρ μόνον τοῦτο τὸ φάρμακον ἀσθενῆς και ἄχρηστον» (4), ἦτοι μετὰ θάνατον δὲν ὑπάρχει τελείωσις τῶν ψυχῶν (5), ἀλλὰ παραμένει ἀμετάβλητος και σταθερὰ ἡ κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου διαπιστωθεῖσα ἠθικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο, ἄλλως τε, και κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡ διδασκαλία τοῦ Ὠριγένους και τοῦ Γρηγορίου Νύσσης (6) περὶ τῆς μετὰ θάνατον ἀναπτύξεως και καθάρσεως τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, και περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν πάντων εἰς τὸν Θεόν, και δὴ και τῶν δαιμόνων, ἡ γνωστὴ γενικῶς ὡς ἡ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων θεωρία.

Ὡς πρὸς τὸν τόπον δὲ ἐνθα εὐρίσκεται ὁ Ἄδης, ὅστις νοεῖται και τοπικῶς, ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ζητῶμεν «ἔπου τεταμίευται και ἐν ποίῳ χωρίῳ» (7), ἀλλ' ἀρκοῦμενοι εἰς τὸ «ὅτι ἔστιν», νὰ φροντίσωμεν πῶς θὰ τὸν ἀποφύγωμεν (8). Προσθέτει ὁμοως ὅτι, κατὰ τὴν γνώμην του, ὁ Ἄδης κεῖται ἐκτὸς τοῦ κόσμου τούτου· «ἔξω που, ὡς ἔγωγε οἶμαι, τοῦ κόσμου τούτου παντός. Καθάπερ γὰρ τῶν βασιλείων τὰ δεσποτήρια και τὰ μέταλλα πόρρω διέστηκεν, οὕτω δὴ και τῆς οἰκουμένης ταύτης ἔξω που ἔσται ἡ γέεννα» (9).

1. Εἰς Ἐβρ. ὁμ. 28,1 P. G. 63,192.

2. Ἀπόστολος Πρβλ. και ἀπόστολος «εἰ οὐ και τοὺς μετὰ οὐκ ἀναμένουσιν».

3. Εἰς Α' Κορ. ὁμ. 39,3 P. G. 61,335-336.

4. Εἰς Θεόδ. ἐπιστ. 1,9 P. G. 47,287.

5. Πρβλ. και τὴν περὶ τούτου διδασκαλίαν τοῦ κλασσικοῦ δογματικοῦ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἐν Ἰω. Καρμίρη, Ἡ δογματικὴ διδασκαλία τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, σελ. 59.

6. Πρβλ. Migne, P. G. 45,68-69. Πρβλ. και Revue Internat. de Théologie, 1902, σελ. 37-52. Bardenhewer, Patrologie, σελ. 264-266.

7. Εἰς Ἰωμ. ὁμ. 31,3 P. G. 60,673.

8. Πρβλ. εἰς Ἰωμ. ὁμ. 31,4 P. G. 60,674.

9. Εἰς Ἰωμ. ὁμ. 31,3 P. G. 60,673-674. Βλέπ. και Ἰω. Καρμίρη, Ἡ εἰς Ἄδου κάθοδος τοῦ Χριστοῦ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, Ἀθήναι 1939, σελ. 99 ἔξ. Πρβλ. και Κ. Δυοβουνιῶτο, Ἡ μέση κατάστασις τῶν ψυχῶν, Ἀθήναι 1904, σελ. 62 ἔξ.

Ἡ ἐπὶ γῆς Ἐκκλησία ἐκδηλώνει τὴν σχέσιν τῆς πρὸς τὰ ἀποθανόντα ἐν πίστει καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μετὰ τῶν κηλίδων τῆς ἀμαρτίας μέλη τῆς, διὰ τῆς τελείσεως ἀγαθῶν ἔργων καὶ τῆς μνημονεύσεως αὐτῶν κατὰ τὴν τέλει τῶν θείων καὶ φρικτῶν μυστηρίων, ὁπότε, κατὰ τὸν Χρυσόστομον, «ἔχει τινὰ τὸ πρᾶγμα παραμυθίαν» (1). Τοῦτο δὲ γίνεται τὸ μὲν διότι «οὐκ εἰκῆ ταῦτα ἐνομοθετήθη ὑπὸ τῶν ἀποστόλων» (2), καὶ «Πνεύματος διατάξει ταῦτα γίνεται» (3), τὸ δὲ διότι «εἴωθεν ὁ Θεὸς καὶ ἐτέροις ὑπὲρ ἐτέρων χαρίζεσθαι» (4). Ταῦτα ἀναφέρων ὁ Χρυσόστομος δὲν προβαίνει εἰς ἐξήγησιν τοῦ τρόπου, τοῦ εἶδους καὶ τῆς οὐσίας τῆς τοιαύτης παραμυθίας τοσούτω μᾶλλον ὧσφ, ὡς εἶδομεν, ὁ ἴδιος ῥητῶς καὶ ἀπεριφράστως διδάσκει, ὅτι μόνον ὁ παρὼν βίος εἶναι τὸ στάδιον τῆς μετανοίας καὶ τῆς προπαρασκευῆς διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν. Ἐν τῷ Ἄδῃ μάλιστα εἶναι ἀδύνατος καὶ οἰαδῆποτε βοήθεια πρὸς τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ καταδεδικασμένους ἐκ μέρους τῶν δικαίων καὶ σεσωσμένων· «οὐδεὶς ἡμῶν ἐκεῖ, τῶν ἐκ τῶν ἔργων προδοθέντων, προστῆναι δυνήσεται· οὐκ ἐπειδὴ οὐ βούλεται, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ δύναται» (5).

Τὴν μερικὴν κρίσιν ἐκάστου ἀνθρώπου θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ γενικὴ κρίσις. Πρὸς τοῦτο ὁ Σωτὴρ θὰ ἔλθῃ διὰ δευτέραν φοράν πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς κατὰ τὴν πρώτην ἔλευσιν ἰδρυθείσης βασιλείας τῶν οὐρανῶν, θὰ ἔλθῃ ὡς κριτῆς ζώντων καὶ νεκρῶν. «Δύο γὰρ εἰσὶν αἱ τοῦ Χριστοῦ παρουσίαι· ἡ ἤδη γεγενημένη, καὶ ἡ μέλλουσα· οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δὲ αἱ δύο, ἀλλ' ἡ μὲν προτέρα γέγονεν, οὐχ ἵνα ἐξετάσῃ τὰ πεπραγμένα ἡμῶν, ἀλλ' ἵνα ἀφῆ· ἡ δὲ δευτέρα, οὐχ ἵνα ἀφῆ ἀλλ' ἵνα ἐξετάσῃ» (6). Μὴ ἀσχολούμενος πολὺ περὶ τὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα καὶ σημεῖα τῆς εἰκόνης τῆς δευτέρας παρουσίας καὶ τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως, ὁ Χρυσόστομος περιορίζεται εἰς τὴν ἔξαρσιν μόνον τῶν οὐσιώδους σημασίας διὰ τὴν πίστιν τῶν χριστιανῶν γεγονότων καὶ ἀπόψεων (7). Πρὸ τῆς

1. Εἰς Φιλίπ. ὁμ. 3,4 P. G. 62,204. Πρβλ. καὶ εἰς Α' Κορινθ. ὁμ. 41, 4 P. G. 61,361. «Οὐ γὰρ ἀπλῶς ταῦτα ἐπινενόηται, οὐδὲ εἰκῆ μνήμην ποιούμεθα τῶν ἀπελθόντων ἐπὶ τῶν θείων μυστηρίων, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν πρόσμειν, δεόμενοι τοῦ Ἄμωυ τοῦ κειμένου τοῦ λαβόντος τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τις ἐντεύθην αὐτοῖς γέννηται παραμυθία· οὐδὲ μάτην ὁ παρεστὼς τῷ θυσιαστηρίῳ τῶν φρικτῶν μυστηρίων τελουμένων βοᾷ· ὑπὲρ πάντων τῶν ἐν Χριστῷ κεκοιμημένων, καὶ τῶν τὰς μνείας ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιτελούντων. Εἰ γὰρ μὴ ὑπὲρ αὐτῶν αἱ μνεῖαι ἐγένοντο, οὐδ' ἂν ταῦτα ἐλέχθη».

2. Εἰς Φιλίπ. ὁμ. 3,4 P. G. 62,204.

3. Εἰς Α' Κορινθ. ὁμ. 41,4 P. G. 61,361.

4. Εἰς Α' Κορ. ὁμ. 41,5 P. G. 61,361.

5. Εἰς Ματθ. ὁμ. 78,1 P. G. 58,712.

6. Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 28,1 P. G. 59,162.

7. Οὕτω περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἀντιχριστοῦ ποιούμενος λόγον λέγει, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι «τὸ κεφάλαιον» τῶν ἀκαταλήπτων πραγμάτων· «καὶ τὸ δὴ κεφάλαιον ἀπάντων τούτων (τῶν ἀκαταλήπτων πραγμάτων), τίνας ἐνεκεν ὁ Ἀντίχριστος παραγίνεται, ὁ τοσαύτην ἔχων δύναμιν πρὸς ἀπάτην, ὡς τὸν Χριστὸν εἰπεῖν, ὅτι τοιαῦτα ποιήσει, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐλεεινοὺς. Ἄλλ' οὐ δεῖ ταῦτα ζητεῖν, ἀλλὰ πάντα παραχωρεῖν τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας». Εἰς σκανδ. κεφ. 12 P. G. 52,508.

γενικῆς κρίσεως θὰ γίνῃ ἡ κοινὴ ἀνάστασις πάντων τῶν νεκρῶν (1) καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῶν σωμάτων τῶν τότε ζώντων εἰς πνευματικὰ καὶ ἀφθαρτα, ὅπως θὰ εἶναι καὶ τὰ ἀνιστάμενα σώματα τῶν νεκρῶν· «ὅταν οὖν ἀφθαρτον τοῦτο (τὸ σῶμα) λάβῃ καὶ ἀνάλωτον, οὐδὲν τὸ καλὸν εἰς ἀπειρον ἐκταθεῖναι τὴν κόλασιν» (2).

Τὴν ἀνάστασιν ταύτην τῶν σωμάτων συνακολουθεῖ ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος. Τὸ σύμπαν θὰ ὑποστῇ ριζικὴν μεταμόρφωσιν καὶ καινὴ καὶ ἀφθαρτος κτίσις θ' ἀντικαταστήσῃ τὸν φθαρτὸν τοῦτον κόσμον· «ἐπεὶδὴ γὰρ ἀφθαρτα μέλλει δέχεσθαι σώματα, καὶ αὕτῃ (ἡ κτίσις) λοιπὸν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μετασχηματισθῆσεται... πάντα ἐκποδῶν γίνεται τὰ τῆς φθορᾶς, τῆς ἀφθάρτου δόξης κρατούσης πανταχοῦ» (3), Μὲ τὴν συντέλειαν συνδέεται καὶ ἡ καθολικὴ κρίσις, καθ' ἣν θὰ γίνῃ ὁ διαχωρισμὸς τῶν ἀνθρώπων εἰς τοὺς κληρονόμους τῆς αἰωνίου δόξης καὶ εἰς τοὺς καταδεδικασμένους εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν ἐπὶ τῇ βάσει «τῶν πεπραγμένων ἀπάντων» (4). Ὡς πρὸς τὸν χρόνον δὲ τῆς κρίσεως ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ· «... ἀλλ' ἴσως ἔρεῖ τις· καὶ πότε συντέλεια; πότε δὲ ἀνάστασις ἔσται; ἰδοὺ πόσος γέγονε χρόνος, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον συνέβη; Ἄλλ' ἔσται, πιστεύσατε... Τοῦτο δὲ οὕτως ἠκονόμησεν ὁ Θεός, ἵνα διὰ παντὸς ὦμεν ἐναγώνιοι, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀσφαλείᾳ μὴ θαρρῶμεν» (5). Ὁ ἀρνούμενος δὲ τὴν κρίσιν ἀρνεῖται, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἐν τῷ παρόντι βίῳ πολλοὶ ἀμαρτωλοὶ καὶ φαῦλοι ἔχι μόνον δὲν τιμωροῦνται, ἀλλὰ καὶ εὐημεροῦν, ἐνῶ ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον συμβαίνει μὲ πολλοὺς ἐναρέτους καὶ ἀγαθοῦς (6). Ὁ Χρυσόστομος λοιπὸν σαφῶς καὶ ῥητῶς διδάσκει τὸ αἰώνιον τῆς κολάσεως παρ' ὅλον ὅτι ἦτο μαθητῆς, καὶ μάλιστα εὐγνώμων, τοῦ τόσον τιμωμένου καὶ θαυμαζομένου ὑπ' αὐτοῦ ἐπιφανεστάτου διδασκάλου τῆς Ἀντιοχειανῆς σχολῆς, Διοδώρου τοῦ Ταρσοῦ, ὅστις κατηγορηματικῶς ἀπέριπτε τὴν αἰω-

1. Καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κρίσιν χρησιμοποιεῖ ὁ Χρυσόστομος πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι οὐκ ἔστιν εἰμαρμένη, κἀν μυρία φιλονεικῶσι καὶ ἀποπνίγονται... Ὅτι οὐκ ἀνάγκη καὶ ἀπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχε, τὰ πράγματα φέρεται». Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 45,4 P. G. 59, 256. Ἡ πίστις δὲ εἰς τὴν ἀνάστασιν εἶναι μία τῶν θεμελιωδῶν ἀληθειῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πρβλ. εἰς Ἑβρ. ὁμ. 9,4 P. G. 62,77.

2. Εἰς Θεόδ. 1,10 P. G. 47,290. Πρβλ. καὶ αὐτόθι, σελ. 291.

3. Εἰς Θεόδ. 1,11 P. G. 47,291. Πρβλ. καὶ εἰς Γαλάτ. κεφ. 6,3 P. G. 61,679.

4. Εἰς Ματθ. ὁμ. 13,5 P. G. 57,218.

5. Εἰς Ἰωάν. ὁμ. 45,4 P. G. 59,256. Ἄλλως τε, ἡ πίστις, εἰς εἶδος τι κρίσεως, εἶναι καθολικὴ· «...ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι, καὶ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι, καὶ πᾶν ἀνθρώπινον γένος συμφωνοῦσιν ἐν τούτοις ἡμῖν, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως, καὶ φασιν, εἶναι τινα δικαστήρια ἐν Ἄδου· οὕτω φανερόν καὶ ὁμολογημένον τὸ πρᾶγμα ἔστιν». Εἰς Β' Κορινθ. ὁμ. 9,3 P. G. 61,464. Πρβλ. καὶ εἰς Κολοσ. ὁμ. 2,5 P. G. 62,315. «Εἰ γὰρ μήτε κρίσις ἔστί, μήτε ἀντίδοσις, μήτε δικαστήριον, τίνας ἔνεκεν τοιοῦτω τετιμῆμεθα δώρω, τῷ λόγῳ, καὶ πάντα ἔχομεν ὑποτεταγμένα»;

6. Πρβλ. εἰς Ματθ. ὁμ. 76,5 P. G. 58,700-702. Πρβλ. εἰς Λάζ. λόγ. 4,4 P. G. 48,1011-1012.

νιότητα τῆς κολάσεως (1). Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα συνεζητεῖτο τὸ ζήτημα ἂν αἱ τιμωρίαι τῆς κολάσεως εἶναι αἰώνιοι, ὅπως εἶναι αἰώνιος ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ βίος τῶν δικαίων καὶ σεσωσμένων. Ὡς γνωστὸν, κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, καὶ ἐνωρίτερον τοῦ Ὠριγένου, περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων, πᾶσαι αἱ τιμωρίαι καὶ θλίψεις τῆς κολάσεως δὲν φέρουν χαρακτῆρα αἰωνιότητος, παρὰ τελικῶς πάντες οἱ ἀσεβεῖς καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες θὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὸν Θεόν, καὶ θὰ σωθοῦν. Ὡς τοιαύτη ἡ θεωρία αὕτη κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ε' Οἰκουμένηκῃν σύνοδον. Ὁ Χρυσόστομος ἐπιλαμβανόμενος τοῦ ζητήματος τούτου, τῆς αἰωνιότητος τῆς κολάσεως, λέγει: «οὐ μικρὸν ἡμῖν τοῦτο τὸ προκείμενον ζήτημα, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν σφόδρα ἀναγκάλων, καὶ ὄν ἅπαντες ζητοῦσιν ἄνθρωποι, εἰ τέλος ἔχει τὸ τῆς γέεννης πῦρ» (2). Καὶ ἀπαντᾷ ὅτι δὲν ἔχει τέλος ἡ κόλασις, ἐπικαλούμενος καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κυρίου: «ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἔχει, ὁ Χριστὸς ἀπεφῆνατο λέγων· τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ὁ σκόληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει» (3). Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια εὐρίσκει ὡς μᾶλλον πρέπον τῷ Θεῷ «βασιλείαν εἶναι μόνον καὶ μὴ γέενναν»(4), ἀλλὰ τοῦτο ἀποκλείει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον οὕτω τελικῶς «καὶ οἱ πονηροὶ τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν τεύξονται τοῖς δικαίοις» (5), ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ γεγονός ὅτι τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ αὐτεξούσιον, οὐδεὶς δύναται νὰ

1. Ὡς γνωστὸν ὁ Διδάτωρ κατεδικάσθη καὶ ἀνεθεματίσθη εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον τοῦ 499. Πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ἡ διδασκαλία αὕτη τοῦ Χρυσοστόμου δεικνύει, ὅτι οὗτος δὲν ἠκολούθει ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τὰς μεθόδους καὶ τὴν διδασκαλίαν μιᾶς ὀρισμένης σχολῆς, ἀλλ' ἦτο ὑπεράνω πασῶν τῶν τότε γνωστῶν θεολογικῶν σχολῶν, ὡς αὐτοτελής χριστιανικὴ διάνοια, ἐχομένη στερεῶς τῶν γνησίων χριστιανικῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ ἀληθοῦς εὐαγγελικοῦ πνεύματος. Κατὰ τὸν Gubokovsky μάλιστα, οὔτε ἡ Ἀλεξανδρινή, οὔτε ἡ Ἀντιοχειανὴ σχολή, ἂν καὶ κατ' οὐσίαν δὲν ἦσαν αἰρετικῶν κατευθύνσεων, εἶχον γνῶμονα ὀρθοδοξίας, καὶ μάλιστα ὁ Χρυσόστομος καθιέρωσε τοιοῦτον γνῶμονα καὶ κανόνα ὀρθοδοξίας, ὑπέδειξε δηλαδὴ τὴν ὑπακοὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ κύρος καὶ τὴν αὐθεντίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως. Βλ. μν. ἐργ. σελ. 67· πρβλ. καὶ τὸ τοῦ Χρυσοστόμου. «...δοξάζωμεν οὖν αὐτὸν (τὸν Θεόν), ὥσπερ παρελάβομεν παρὰ τῶν Πατέρων». Εἰς Ἰω. ὁμ. 4,4 P. G. 59,50. Καὶ τὸ ἀπαρᾶδοσις ἐστίν, μηδὲν πλέον ζῆται». Εἰς Β' Θεσ. ὁμ. 4,2 P. G. 62,488. Πρβλ. καὶ αὐτόθι, σελ. 613, 608-609, 598. Πρβλ. καὶ P. Ponomarev, Svjasenoe Predanie, kak istocnik hristianskago vjedjenja, Kazan 1908, σελ. 227, 228 καὶ 229.

2. Εἰς Α' Κορ. ὁμ. 9,1 P. G. 61,75.

3. Αὐτόθι· πρβλ. καὶ εἰς Ἰωάν. ὁμ. 6 P. G. 59,62· «ὥσπερ γὰρ οἱ τὰ ἀγαθὰ πράξαντες, ἀναστήσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον· οὕτως οἱ τὰ ἐναντία τετολημηκότες, εἰς αἰώνιον κόλασιν καὶ πέρας οὐδέποτε ἔχουσαν». Πρβλ. καὶ εἰς Α' Κορ. ὁμ. 23,4 P. G. 61,193· «...ἀλλ' αἰώνιος ἡ κόλασις. Ὡσπερ γὰρ αἱ ἐνταῦθα κολάσεως τῷ παρόντι συγκαταλόουται βίω, οὕτως αἱ ἐκεῖ διηγεκῶς μένουσιν».

4. Εἰς Ῥωμ. ὁμ. 25,6 P. G. 60,636.

5. Αὐτόθι. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει μάλιστα «καὶ Παῦλος μετὰ Νέρωνος στήσεται, μᾶλλον δὲ καὶ ὁ διάβολος μετὰ Παύλου». Αὐτόθι.

καταστρέψη και βιαίως να τον φέρη εις κοινωνίαν μετά του Θεού, ως είδομεν έκτενέστερον εν τοις προηγουμένοις. Ένταύθα είναι χαρακτηριστική και ή απάντησις του Χρυσοστόμου εις την ένστασιν, ότι ή μακαριότης των δικαίων είναι αδύνατος έφ' όσον υπάρχουν ψυχαι οικείων και συγγενών των κολαζόμεναι αιώνιως· «έπειδή γάρ συμβαίνει δικαίους είναι παιδων πατέρας πονηρών, και παιδας πατέρων· ώστε καθαράν είναι την ήδονήν και μη τή τής συμπαθείας ανάγκη κατακλᾶσθαι τους απολαύοντας των αγαθών, και ταύτην σβέννυσθαι την συμπάθειάν φημι, και αυτούς συναγανακτείν τῷ Δεσπότῃ κατά των οικείων σπλάγγνων... Τοιγαροῦν μηδεὶς ἐλπίζειτω χρηστά, μη ἐργασάμενός τι χρηστόν, κἂν μυρίουσ ἐχη προγόνους δικαίους» (1).

Κατά ταῦτα, «ένταύθα μὲν και τὰ ἀγαθὰ και τὰ χαλεπὰ τέλος ἔχει, και τοῦτο τάχιστον· έπει δὲ ἀθανάτοις ἀμφοτέρα παρεκτείνεται αἰῶσι, και τῇ ποιότητι δὲ τοσοῦτον τῶν νῦν διενήνοχεν, όσον οὐδὲ ἔστιν εἰπεῖν» (2). Οἱ ἁμαρτωλοί, έφ' όσον κατά τον ώρισμένον χρόνον τῆς ήθικῆς ἀναπτύξεως ἀπεδείχθησαν οἰκεία βουλήσει (3) ἀνεπίδεκτοι τῆς ἐν τῷ Θεῷ μακαριότητος, ἀπομακρύνονται διὰ παντός ἐξ αὐτῆς, οἱ δὲ δίκαιοι θὰ βλέπουν τὸν Θεὸν «μηκέτι διὰ πίστεως, ἀλλὰ διὰ εἴδους» (4), και ή μεγαλύτερα ἀμοιβή των θὰ είναι «τὸ τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν ὁμιλίας ἀπολαύειν διηνεκῶς, μετά ἀγγέλων, μετά ἀρχαγγέλων, μετά τῶν ἀνωτέρω δυνάμεων» (5). Οὕτω δὲ ἐν συμπεράσματι, κατά τὸν Χρυσόστομον, και οἱ ἁμαρτωλοὶ «δικαίως κολάζονται, κἀκεῖνοι (οἱ δίκαιοι) στεφανοῦνται

1. Εἰς Β' Κορ. ὁμ. 10,4 P. G. 61, 471-472. Έκφραστικώτατον χωρίον κατά τῆς τελείως ἀυστάτου και τοῦτ' αὐτὸ ἀντιχριστιανικῆς θεωρίας τῆς Δυτικῆς Έκκλησίας περὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν περισσευόντων ἔργων τῶν Ἁγίων, ἤτοι τῆς ἀποχωρίσεως τμηματός τινος τῶν ἔργων των, ως περισσευόντων και, ή διανομή αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης, ως ἐξίλειωτικοῦ, εις τους δεομένους ή ἀκριβέστερον εις τους δυναμένους να καταβάλουν τὸ καθωρισμένον χρηματικὸν ποσὸν ὑπὸ τοῦ διαχειριστοῦ τοῦ ξένου περισσεύματος! Ἡ σωτηρία δηλαδή, κατά τὸν Χρυσόστομον, είναι αὐστηρῶς προσωπική δι' ἑαυτὸν και μόνον δι' ἑαυτὸν πορίζεται ταύτην ὁ ἔχων πίστιν δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην (πρβλ. καὶ εἰς Γεν. ὁμ. 22,4 P. G. 53,186) Τοῦτο βεβαίως δὲν ἠμύδισε Ρωμαιοκαθολικοὺς τινες θεολόγους να ἰσχυρισθῶν ἐντελῶς ἀβασίμως, ότι ὁ Χρυσόστομος διδάσκει δῆθεν τὴν ὑπαρξίν τοῦ θησαυροῦ τῶν ἀξιωμασιῶν τῶν Ἁγίων και ἔτι ἀποδέχεται τὴν περὶ τῶν ἀφίσεων διδασκαλίαν τῆς Δυτικῆς Έκκλησίας. Βλέπ. Χ ρ. Ἁ ν δ ρ ο ὄ - τ σ ο υ, Συμβολική, σελ. 364, σημ. 1, και J. Perrone, μν. ἔργ. σελ. 377.

2. Εἰς Θεόδ. 1,9 P. G. 47,289.

3. Πρβλ. εἰς Γεν. ὁμ. 22, 1 P. G. 53,187. «Ἄλλ' έπειδή ἐν τῇ προαιρέσει τῇ ἡμετέρα κατέλιπε μετά τὴν ἄνωθεν χάριν τὸ πᾶν, διὰ τοῦτο και τοῖς ἁμαρτάνουσι κολάσεις ἀπόκεινται, και τοῖς κατορθοῦσιν ἀντιδόσεις και ἀμοιβαί».

4. Εἰς Θεόδ. 1,11 P. G. 47,292.

5. Αὐτόθι, σελ. 291. Πρβλ. και αὐτόθι, σελ. 295. «Ψυχὴ γάρ εις τὴν οἰκείαν ἐγένειαν ἐπανελθοῦσα, και μετά παρησίας λοιπὸν δυνηθεῖσα τὸν ἑαυτῆς Δεσπότην ὄραν, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅσην καρποῦται τὴν ήδονήν, όσον τὸ κέρδος, οὐ τοῖς ἐν χερσὶ μόνον χάλι- ρουσα ἀγαθοῖς, ἀλλὰ και τὸ πεπεῖσθαι λοιπόν, ότι οὐδαμοῦ ταῦτα τελευτήσῃ τὰ καλά».

κατὰ χάριν. Κἀν γὰρ μυρία ὡσι πεποιηκότες, χάριτός ἐστιν ἡ φιλοτιμία, τὸ ἀντὶ μικρῶν οὕτω καὶ εὐτελεῶν, οὐρανὸν τοσοῦτον καὶ βασιλείαν καὶ τηλικαύτην αὐτοῖς δοθῆναι τιμὴν» (¹). Ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ κατὰ χάριν ἐδημιουργήθη, ὑπὸ τῆς χάριτος μετὰ τὴν πτώσιν προπαρεσκευάσθη εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν, διὰ τῆς χάριτος ἀπελυτρώθη καὶ τέλος κατὰ χάριν καὶ πάλιν σώζεται καὶ κληρονομεῖ τὴν αἰώνιον βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (²), καθ' ἣν στιγμὴν «καινὸς οὐρανὸς καὶ καινὴ γῆ» θ' ἀντικαταστήσουν τὸν φθαρτὸν τοῦτον κόσμον. Τοιοῦτον τέλος ἔχει τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Σωτῆρος. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, «ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις» (³), ἡ ἀπορρέουσα ἐκ τῆς ἐξιλαστηρίου σταυρικῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ, πληροῦ ἔδον τὸ σύμπαν, ἀναγεννώσα καὶ μεταμορφώουσα τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ ἔλην τὴν κτίσιν.

1. Εἰς Ματθ. ὁμ. 79,2 P. G. 58,720. Πρβλ. καὶ εἰς Ῥωμ. ὁμ. 19,3 P. G. 60,587· «...δεικνὺς καὶ τότε τὸ πλέον τῆς χάριτος ἐσόμενον, καὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, καὶ σχεδὸν τὸ πᾶν». Πρβλ. καὶ εἰς Β' Κορ. ὁμ. 11,3 P.G. 61,478. Εἰς Φιλιπ. ὁμ. 11,2 P. G. 62,265. Εἰς Ἐφεσ. ὁμ. 4,2 P. G. 62,33-34. Εἰς Κολοσ. ὁμ. 2,3 P. G. 62,312. Εἰς Α' Κορ. ὁμ. 1,1 P. G. 61,13.

2. Τοῦτο ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι πᾶσαι αἱ ὁμιλῖαι καὶ πάντες οἱ λόγοι του κατακλείονται διὰ τῆς εὐχῆς ὅπως οἱ πιστοὶ ἐπιτύχουν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ κληρονομήσουν τὴν μέλλουσαν ζωὴν καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, «χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν». Πρβλ. καὶ Μ. Ἀθανασίου εἰς Ψάλμ. 6,5 P. G. 27,77.

ἰ. Τίτ. 2,11.